

1. GİRİŞ VE KAPSAM

Bu Araştırma, Türkiye’de KOBİ olarak nitelendirilen küçük ve orta boy işletmelerden sanayi sektöründe yer alan kısmının, geniş bir boyutta incelenip analiz edilmesini kapsamaktadır. Araştırma, teorik olarak, tanım, gelişim, Dünya’daki durum, ülkemizdeki konum ve sanayideki yeri açısından konuyu ayrıntılı olarak ele alacak bir SWOT analizi ile güçlü ve zayıf yanları ile fırsat ve rekabet edebilme düzeyini belirleyecektir. KOBİ’lerin işgücü potansiyeli ve mühendislerin istihdamı, gelir kademeleri yönünden incelenmesi, ithalat ve ihracat faktörleri ile teşvik ve kredi bazındaki yerlerinin ele alınması diğer araştırma alanlarıdır. Rapor ayrıca, “Alan Araştırması“ ile KOBİ’lerin katma değer, yatırım, teknoloji, AR-GE ve ölçek sorunlarına ışık tutmayı ve fason imalat ile taşeron şirket ilişkilerine açıklık getirmeyi de amaçlamaktadır. Böylece KOBİ’lere bir durum analizi yapılacağı gibi, önemli kriterler bağlamında bir alan araştırması ile de bu tip firmaların masaya yatırılması mümkün olacak ve tüm boyutu ile KOBİ’ler tartışma ortamına açılacaktır.

Araştırma için, çok çeşitli kurum, kuruluş ve firmalardan alınan doküman ve veriler değerlendirilmiş, elektronik ortamın farklı kaynakları incelenmiş, alınan bilgiler kontrol edilip, kıyaslanarak analizi verilmiştir.

Amaç, her an her yerde abartılarak “Türkiye’nin kalkınma reçeteleri” veya “Sanayi Mucizeleri” olarak sunulan KOBİ’leri nesnel bir yaklaşımla inceleyip gerçekleri somut veri ve rakamlarla ortaya koymaktır. KOBİ’ler bir efsane midir, yoksa öyle sunulup bazı yaşamsal gerçekler hasır altı edilmek mi istenmektedir? Sanayi gelişmede KOBİ’lere biçilen rolü ön planda sunup bazı “sömürü” mekanizmaları gözden uzak mı tutulmaktadır? Bu işletmeleri, kalkınma ve değişimin motoru olarak niteleyip, yapının geleneksel ve kırılğan özellikleri saklanmakta mıdır?

Araştırma, tarafsız bir zemin üstünde ekonomi ve sanayinin yapısı ve bütünü esas alınarak, KOBİ’lerin yerini, konumunu ve işlevini ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak sonuç ve önerilerin ilgili uzman ve kişilerin fikirlerine açık olduğu, tartışılarak ve katkılarda bulunularak daha ayrıntılı bir araştırma ortamı yaratılabileceği rahatlıkla söylenebilir.

2. KOBİ'LERİN TANIMI, AB ÜLKELERİNDE KOBİ'LER VE SANAYİDEKİ YERİ

Bu bölümde KOBİ'lerin tanımı, seçilmiş bazı AB ülkelerinde KOBİ'lerin durumu ve KOBİ'lerin sanayimiz içindeki yeri anlatılacaktır.

2.1. Tanımlar

Türkiye'de çeşitli kuruluşlar tarafından yapılan oldukça farklı KOBİ tanımları vardır. KOBİ'lere hizmet veren her kurum, her kredi kuruluşu kendilerine göre tanımladıkları KOBİ kavramından hareket etmekte, bu da uygulamada farklı yaklaşımlar getirmektedir. Bu farklılık uygulamaya aşağıdaki gibi yansımaktadır.

- KOBİ teşvik ve desteklerinden bazı KOBİ'ler yararlanırken bazıları kapsam dışı kalmaktadır.
- Kredi veren kuruluşlar farklı işlem ve uygulama yapmakta, dolayısıyla bazı işletmeler KOBİ kredisi alırken, diğerleri bundan yararlanamamaktadır.
- Bazı KOBİ tanımlarında, yalnızca “imalat sanayi” işletmeleri kapsama alınmakta, diğer sektörlerdeki kuruluşlar devlet teşviklerinden yararlanamama durumu ile karşı karşıya gelmektedir.

Türkiye'de farklı kuruluşların KOBİ tanımları ile AB'nin tanımı aşağıda verilmiştir.

- Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığının (KOSGEB) Tanımı : 3624 sayılı Kanuna göre
 - 1 – 50 işçi çalıştıran imalat sanayi işletmeleri “küçük ölçekli”,
 - 51 – 250 işçi çalıştıran imalat sanayi işletmeleri “orta ölçekli” addedilmiştir,
- Halk Bankası tanımı :
 - Teşvik Belgeli KOBİ; 1 – 150 işçi çalıştıran, sabit yatırım tutarı 100.000 YTL'yi geçmeyen imalat sanayi işletmeleri,
 - Normal KOBİ; 1 – 250 işçi çalıştıran, sabit yatırım tutarı 400.000 YTL'yi geçmeyen imalat sanayi işletmeleri
- Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank) Tanımı : Kısa vadeli (YTL) krediler kapsamında KOBİ ihracat kredisi için 1 – 200 işçi çalıştıran,

sabit sermaye yatırımları 2 milyon USD'yi geçmeyen imalat sanayi işletmeleri.

- Hazine Müsteşarlığı Tanımı : İmalat sanayiinde faaliyette bulunan ve yasal defter kayıtlarında arsa ve bina hariç net sabit yatırım tutarı 400.000 YTL'yi aşmayan;
 - 1 – 9 işçi çalıştıran işletmeler “çok küçük ölçekli”,
 - 10 – 49 işçi çalıştıran işletmeler “küçük ölçekli”,
 - 50- 250 işçi çalıştıran işletmeler “orta ölçekli” olarak verilmiştir.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) Tanımı : İmalat sanayiinde faaliyette bulunan ve 1-200 işçi çalıştıran, gerçek usulde defter tutan, arsa ve bina hariç sabit sermaye tutarı bilanço değeri itibarıyla 2 milyon USD karşılığı YTL'yi aşmayan işletmeler.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Tanımı :
 - 1 – 9 işçi çalıştıran “çok küçük ölçekli”,
 - 10 – 49 işçi çalıştıran işletmeler “küçük ölçekli”,
 - 50 – 200 işçi çalıştıran işletmeler “orta ölçekli”.
- Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Vakfı (TOSÖV) Tanımı :
 - 1 – 5 işçi çalıştıran işletmeler “çok küçük ölçekli”,
 - 6 – 100 işçi çalıştıran işletmeler “küçük ölçekli”,
 - 101 – 200 işçi çalıştıran işletmeler “orta ölçekli”
- AB Komisyonu Tanımı :
 - Küçük işletmeler ;
- 50'den az işçi çalıştıran,
- Yıllık satış cirosu 7 milyon Euro veya arsa ve bina hariç mevcut sabit sermaye miktarı bilanço değeri itibarıyla 5 milyon Euro'yu geçmeyen,
 - Bağımsız işletme kriterine uygun işletmeler.
 - Orta büyüklükteki işletmeler ;
- 250'den az işçi çalıştıran,

- Yıllık satış cirosu 40 milyon Euro veya arsa ve bina hariç mevcut sabit sermaye tutarı bilanço değeri itibarıyla 27 milyon Euro'yu geçmeyen,
- Bağımsız işletme kriterine uygun işletmeler.

Mikro işletmeleri küçük ve orta boy işletmelerden ayırmak gerektiğinde, bunlar 10'dan az işçi çalıştıran işletmeler olarak tanımlanmaktadır. Bağımsız işletme ise, sermayesinin ya da hisse senetlerinin %25 veya daha fazlası bir firma tarafından üstlenilmemiş olan veya sermayesi KOBİ tanımı dışındaki firmalardan oluşmamış olan işletmelerdir. Ancak, eğer işletmenin sahipleri, kamu yatırım ortaklıkları, risk sermayesi şirketleri veya kurumsal yatırımcılar ise bu kriter aşılabilecektir.

EUROSAT, bu tanımdan hareketle, AB istatistiklerini aşağıdaki işletme büyüklük grupları itibarıyla düzenlemektedir.

- 1 – 9 işçi çalıştıran MİKRO işletme,
- 10 – 49 işçi çalıştıran KÜÇÜK işletme,
- 50 – 249 işçi çalıştıran ORTA işletme,
- 250 – 500 işçi çalıştıran BÜYÜK işletme,
- 500 veya daha fazla işçi çalıştıran MAKRO işletme.

2.2. AB Ülkelerinde KOBİ'ler

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden 1970'li yıllara kadar Avrupa'nın öncelikler listesinde hep büyük şirketler yer almıştır. Amaç kısa sürede sermaye birikiminin yapılması ve savaş sonrası yıkılan sanayinin yeniden yapılandırılmasıdır. Burada kapitalist ekonominin inşasının ve gelişiminin büyük şirketlerle birebir örtüşmesi öngörülmektedir. Bu nedenle küçük ve orta boy şirketlere yönelik herhangi bir politika üretilmemiştir.

1970'li yıllarda petrol krizi ile birlikte yaşanan bunalımdan büyük şirketlerin çok fazla etkilenmesine karşın, küçük ve orta ölçekli şirketlerin daha az etkilenmiş olması, yeni politikalar üretilmesini zorunlu kılmıştır. Zira bu dönemde KOBİ olarak nitelenen küçük ve orta boy işletmelerin ekonomiye ve istihdama yaptığı katkılar dikkat çekici olmuştur.

1980'li yıllarda yaşanan büyük işsizlik, üye ülkelerde politika üretenlerin küçük ve orta ölçekli işletmeler üzerinde yoğunlaşmalarına yol açmış, büyük işletmelerin üretim, istihdam ve yatırım sorunlarına da bu kanaldan çözüm bulunabileceği düşünülmüştür. 1990'dan sonra yapılan tüm ekonomik düzenlemeler ve teşvik politikalarında, mevzuat uygulamalarında KOBİ'ler

hassasiyetle ele alınmıştır. Avrupa Araştırma Alanı (ERA) çerçeve programlarında da KOBİ destek ve hibe fonları, her dört yılda bir arttırılarak 6. Çerçeve Programında 3,6 milyar Euro'ya kadar çıkartılmıştır. Bu fonlar 7. Çerçeve Programında 7 milyar Euro olmaktadır. Ayrıca KOBİ işletmeleri Avrupa ülkelerinin tamamında, önemli özendirme ve destekleme programlarına konu olmuştur.

Avrupa Birliği ülkelerinde 2000 yılından sonra KOBİ'ler büyük şirketlerin fason imalatta veya taşeron hizmetlerde üretime yönelik işbirliği olanaklarını arttırdığı işletmeler haline gelmektedir. Yönetim anlayışının ve sermayenin dolaşımının küreselleşme boyutunda önemli değişimlere yol açtığı günümüzde KOBİ'ler pek çok yasal, hukuki, mali ve ekonomik soruna çözüm olarak görünmektedir. Büyük işletmelerin risk anlayışı, buna paralel olarak sermaye yatırımlarını KOBİ'ler düzeyinde daha rasyonel çözümlere isteği, yeni yaklaşımları da beraberinde getirmektedir.

AB ülkelerinde KOBİ tanımına ilişkin çalışan kişi istihdamı TABLO : 2/1'de verilmiştir.

Tablo : 2/1 AB Ülkelerinde Çalışan Kişi Yönünden KOBİ Tanımları

ÜLKE	ÇALIŞAN KİŞİ SAYISI	ÜLKE	ÇALIŞAN KİŞİ SAYISI
Belçika	1-50	İspanya	1-50
Danimarka	6-50	Portekiz	1-100
Fransa	10-500	Finlandiya	1-500
Almanya	6-500	İsveç	1-500
İrlanda	1-50 (K.İ.)	Avusturya	1-200
İtalya	1-500	Çek Cumhuriyeti	1-50
Hollanda	1-100	Macaristan	1-100
İngiltere	1-200 (K.İ.)	Polonya	1-50

Kaynak : European network for SME Research K.İ. Küçük İşletme

Günümüzde AB boyutunda bir KOBİ envanteri çıkarılabilmesi için ortak tanımların kullanılması zorunludur. Toplulukta KOBİ tanımı yapılırken, çalışanların sayısı, üretilen katma değer ve ciro büyüklükleri kullanılmakla birlikte bu tanımın yapılmasında daha çok işçi sayısına baş vurulmaktadır.

AB çerçevesinde işçi sayısı esas alınarak yapılan sınıflandırmaya göre bu işletmeler;

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ (KOBİ'LER)

- 1 – 9 kişi : Mikro işletme
- 10 – 499 kişi : Küçük ve Orta Ölçekli işletme
- 500 ve yukarısı : Büyük işletme

olarak ayrılmıştır.

Bu sınıflandırma baz alınarak yapılan incelemelere göre, AB'de 16,2 milyon Mikro işletme, 1,9 milyon küçük işletme ve 130.000 adet de orta boy işletme bulunmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, KOBİ'ler AB'de faaliyet gösteren işletmelerin %99,8'ini oluşturmaktadır.

Avrupa Komisyonu ve Avrupa yatırım Bankasının tüm ülkeler için tanımlarından birinde; “KOBİ'ler, net sabit varlıkları 27 milyon Euro'yu geçmeyen, sermayesinin en fazla 1/3'ü büyük bir işletmeye ait olabilen ve 500'den az işçi çalıştıran işletmeler” olarak belirlenmiştir.

Bunun yanı sıra Komisyonca hazırlanan bir direktif önerisinde, küçük işletmeler ile orta işletmeler aynı kriterler kullanılarak tanımlanmıştır. Buna göre, bir işletmenin “küçük işletme” sayılabilmesi için aşağıda yazılı üç sınırdan en az ikisinin gerçekleşmesi gerekir.

- Bilanço toplamının 1.550.000 Euro'yu aşmaması,
- Yıllık net cironun 3.200.000 Euro'yu aşmaması,
- Mali yıl içinde ortalama işçi sayısının 50'yi geçmemesi.

Söz konusu tanıma göre bir işletmenin “orta ölçekli işletme” sayılabilmesi için aşağıda belirtilen limitlerden en az ikisinin gerçekleşmesi gerekir.

- Bilanço toplamının 6.200.000 Euro'yu aşmaması,
- Yıllık net cironun 12.800.000 Euro'u aşmaması,
- Mali yıl içinde ortalama işçi sayısının 250'yi geçmemesi.

Öte yandan, üye ülkeler içinde işletmeler faaliyet gösterdikleri alanlar açısından dokuz sektöre bölünmüştür. Bunlar;

- Enerji ve su kaynakları (santraller, dağıtım, satış),
- Maden izabe ve işlenmesi, kimya sanayi,
- Metal işleme, madeni eşya, elektrikli-elektriksiz makina imalat sanayi,
- Diğer imalat sanayi (gıda, içki, toprak, vs.)
- İnşaat sektörü,
- Ticaret, mümessillik, dağıtım ve turizm,

- Ulaşım ve haberleşme sektörü,
- Banka, finans, sigorta, kiralama ve iç hizmetler,
- Diğer hizmetler

olmaktadır. Bu dokuz sektör ise 60 iş koluna ayrılmıştır.

Bu sektörler içinde AB KOBİ'lerinin payları TABLO : 2/2'de sunulmuştur.

Tablo : 2/2 AB Ülkelerinde Sektörler İçinde KOBİ Payları

SEKTÖR	PAYLAR (%)
Enerji ve su kaynakları	26,67
Maden işleme, Kimya sanayi	16,23
Metal işleme, Madeni eşya, Makina imalat sanayi	18,47
Diğer imalat sanayi	16,11
İnşaat sektörü	6,79
Ticaret, Dağıtım, Turizm	5,02
Ulaşım, Haberleşme	5,18
Banka, Finans, Sigorta	3,46
Diğer hizmetler	2,07

Kaynak : EIB Information Bulletin, 2005

Görüldüğü gibi sektörler içinde tüm imalat sanayiinin payı % 50,81, enerji ve suyun ise % 26,67 olmaktadır. Bu da KOBİ'lerin sanayideki önemini vurgulamaktadır.

Küresel ekonominin olağanüstü boyutlarda tüketimi körüklediği, “üretim-tedarik-pazarlama-satış-tüketim” ağının koordinasyon aşamasında iyice karmaşık ve iç içe geçtiği günümüzde, KOBİ'ler vazgeçilmez işletmeler olarak sahneye çıkmaktadır.

AB boyutunda etkin bir rekabetin ancak KOBİ'ler arası ticaretle yapılabileceği belirtilmekte ve özellikle büyük işletmelerin üstündeki tüm angarya ve ekstra maliyetler KOBİ'lere transfer edilmektedir. Ayrıca ucuz iş gücü çalıştırma, sosyal güvenliği asgariye indirme, azami katma değer sağlama ve optimal kârlarla ürün pazarlama yine KOBİ'ler kanalıyla mümkün olabilmektedir. Büyük şirketler, çeşitli ülkelerdeki KOBİ'lerden azami kârı sağlayarak, sermayenin toplulaştırılması ve yoğunlaştırılmasında bunları araç olarak kullanmaktadırlar. Dolayısıyla KOBİ'ler fason üretim (taşeronlaşma sistemi) için de ideal kuruluşlardır. Büyük şirketler nihai montaj ve know-how sağlamada, zincirin en kârlı halkasına yerleşmişlerdir. Bu yapı hemen hemen oturmuştur.

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ (KOBİ'LER)

Genellikle, geleneksel (deri, gıda, tekstil, döküm vs.) üretim alanlarında yoğun olan KOBİ'ler, üretim talebinin kitle üretimine elverişli olmadığı ve üretim biriminin veya satış miktarının çok küçük olduğu sektörlerde etkin bir işletme özelliği göstermektedir. KOBİ'ler pazarda esnek davranabilen, küçük çapta siparişleri karşılayabilen bir yan sanayi olma özelliği gösteren, büyük işletmelerin rantabl üretemeyecekleri parçaları minimum kârlarla imal edebilen, işçi ücret ve güvenlik sorunlarını minimize etmiş işletmelerdir. Böylece büyük sanayi için vazgeçilmez fason üretim merkezleridir. KOBİ'ler fiziki yapıları ve özellikleri nedeniyle ülkelerin hemen hemen tüm bölgelerine yayılabilmekte ve bu bölgelerde yeni istihdam imkanları yaratabilmektedirler. Bu, bölgesel gelişmeye de katkı sağlayabilmekte, bir ölçüde katma değer daha dengeli paylaşılmasına olanak vermektedir.

Ülkelerin teknik eğitim politikasına da yardımcı olan KOBİ'ler, istihdam ettikleri işçiler için mesleki ve teknik eğitim sağlayan okul halini almaktadır. Bütün bu özelliklerin yanı sıra KOBİ'lerin belki de en önemli özelliği istihdama olan katkılarıdır. Genel olarak emek yoğun üretim tekniklerinin kullanıldığı KOBİ'ler, ekonomik açıdan olduğu kadar sosyal açıdan da son derece önemlidirler.

KOBİ'lerin AB içindeki toplam istihdam etkileri TABLO : 2/3'de verilmiştir.

Tablo : 2/3 AB Ülkelerinde İstihdamın İşletme Ölçekleri İtibarıyla Dağılımı
(2003 yılı, % olarak)

İŞLETME / SEKTÖR	MİKRO	KOBİ	BÜYÜK
İmalat sektörü	82,70	16,91	0,39
İnşaat sektörü	91,28	8,68	0,04
Hizmet sektörü	93,03	6,92	0,06
Toplam	91,34	8,56	0,10
İSTİHDAM / SEKTÖR	MİKRO	KOBİ	BÜYÜK
İmalat sektörü	11,14	45,95	42,91
İnşaat sektörü	39,33	50,77	9,90
Hizmet sektörü	34,74	43,44	21,82
Toplam	26,85	45,05	28,10

Kaynak : IBID, s.18-9

Tablodan görüldüğü gibi KOBİ'lerin sayısal oranı toplam işletmeleri % 8,56'sı iken, istihdamın %45,05'ini sağlamaktadır. İmalat sanayi içinde KOBİ'ler %16,91'lik bir paya sahip olup, istihdamın yine %45,95'ini gerçekleştirmektedirler. Bu durumda KOBİ'ler ucuz ücretle ve sosyal güvenlikten genellikle yoksun bir kesime iş alanı açmaktadırlar.

Seçilmiş AB ülkelerinde imalat sanayi işletmelerinin dağılımı TABLO : 2/4'de verilmiştir.

Tablo : 2/4 Seçilmiş AB Ülkelerinde İmalat Sanayi İşletmelerinin Dağılımı (2005 yılı, %olarak)

ÜLKELER	Küçük İşletme	Orta Ölçekli İşletme	KOBİ Toplamı	Büyük İşletme	Toplam
Belçika	72,1	21,0	93,1	6,9	100
Almanya	69,5	24,5	94,0	6,0	100
Fransa	76,4	18,1	95,5	4,5	100
İtalya	81,4	14,3	95,7	4,3	100
Hollanda	78,5	17,1	95,6	4,4	100
İspanya	80,9	16,3	97,2	2,8	100

Kaynak : EIB Information Bulletin, 2005

Bu tablodan görüldüğü gibi, küçük işletmelerin en fazla olduğu ülke İtalya olup, toplam içinde % 81,4 paya sahiptir. Orta ölçekli işletmelerde ise Almanya % 24,5 ile başı çekmektedir. Büyük işletmelerde ise Belçika % 6,9 ile toplamdan en yüksek payı almaktadır.

Yine aynı ülkelerde imalat sanayiinde çalışanların işletme büyüklüğüne göre dağılımı aynı yıl için TABLO : 2/5'de sunulmuştur.

Tablo : 2/5 Seçilmiş AB Ülkelerinde İmalat Sanayiinde Çalışanların İşletme Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2005 yılı, 1000 kişi olarak)

ÜLKELER	20- 99	100-499	20-499	500 üstü	Toplam
Belçika	196	237	433	410	843
Almanya	1.599	2.496	4.095	6.089	10.184
Fransa	1.276	1.410	2.686	2.696	5.382
İtalya	1.503	1.271	2.774	1.697	4.471
Hollanda	301	248	549	317	866
İspanya	1.029	823	1.852	705	2,557

Kaynak : EIB Information Bulletin, 2005

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ (KOBİ'LER)

Tablodan görüldüğü gibi, “20-499” kişi çalıştıran küçük ve orta ölçekli işletmelerde Almanya en yüksek istihdam düzeyi ile başı çekmekte, onu İtalya ve Fransa izlemektedir. Nüfus itibarıyla İspanya, büyük işletmelerde çalışanların en az olduğu ülkedir.

Mikro, KOBİ ve büyük işletmeler ele alındığında yine seçilmiş 12 AB ülkesinde istihdamın dağılımı TABLO : 2/6'daki gibi olmaktadır.

Tablo : 2/6 Seçilmiş AB Ülkelerinde İşletmelere Göre İstihdamın Dağılımı

ÜLKELER	MİKRO	KOBİ	BÜYÜK
Belçika	16	48	36
Almanya	14	47	39
İspanya	32	48	20
Danimarka	20	55	25
Fransa	27	38	35
İtalya	36	46	18
Hollanda	27	50	23
Portekiz	23	52	25
İngiltere	24	36	40
Yunanistan	33	45	22
Avusturya	27	43	30
İsveç	19	40	41
Ortalama	25	46	29

Kaynak : Agence Europe, 2005

Tablodan görüldüğü gibi, mikro işletmelerde en büyük payı sırasıyla İtalya, Yunanistan ve İspanya almaktadır. KOBİ'lerde istihdamın dağılımı açısından Danimarka, Portekiz ve Hollanda başı çekmektedir. Büyük işletmelerdeki istihdam da ise Almanya, İsveç ve İngiltere üst sıraları paylaşmaktadır. Burada ilginç nokta hemen hemen tüm ülkelerde, KOBİ'lerin payının yüksek oluşudur. Fransa ve İngiltere KOBİ istihdamının en düşük olduğu ülkelerdir.

İlginç bir tablo da imalat sanayi katma değeri içindeki işçilik payının, işletme büyüklüğüne göre değişim oranıdır. Yine seçilmiş altı AB ülkesi alınarak, istihdam kategorisine göre bu ülkelerde, katma değer içindeki işçilik oranları incelenmiştir. Sonuçlar topluca TABLO : 2/7'de sunulmuştur.

Tablo : 2/7 Seçilmiş AB Ülkelerinde İşletme Gruplarına Göre İmalat Sanayi Katma Değeri İçindeki İşçilik Payı (2005 yılı, % olarak)

ÜLKELER	20-99	100-499	20-499	500 üstü	Toplam
Belçika	67	71	68	70	69
Almanya	70	72	73	75	73
Fransa	71	70	72	74	72
İtalya	61	62	60	63	62
Hollanda	70	65	69	62	66
İspanya	49	51	50	49	50

Kaynak : Agence Europe, 2005

Tablodan görüldüğü gibi, genel olarak katma değer içindeki işçilik oranları en fazla Almanya ve Fransa'da olmaktadır. En düşük oranlar ise İspanya ve İtalya'dadır. Bunun başlıca nedenleri, ilk iki ülkede katma değerlerin ve işçilik ücretlerinin yüksek olmasıdır. Ayrıca büyük işletmelerde, Fransa, Almanya ve Belçika'da imalat sanayi katma değeri içindeki işçilik payları diğer işletme gruplarına göre daha büyüktür. İlginç bir husus, Hollanda'da katma değer içinde işçilik payının en yüksek olduğu işletme grubu 20-99 işçi çalıştıran küçük işletmeler olmaktadır.

Bugün AB ülkelerinde sayıları 16,8 milyon olarak saptanan 1-9 arası işçi çalıştıranlar mikro işletme, sayıları 1,9 milyon civarında tespit edilen 10-99 arası işçi çalıştıranlar küçük işletme olarak tanımlanmaktadır. Orta büyüklükteki 130.000 işletmede 100-499 arası işçi çalışmaktadır. KOBİ'lerin toplam işletmeler içindeki payı %99,8'dir.

Toplulukta 2005 yılında özel sektörde faaliyet gösteren KOBİ'ler 18,7 milyon iş yeridir. 500 ve daha fazla sayıda işçi çalıştıran işletme sayısı ise 14.000 olarak saptanmıştır.

1992 yılından bu yana hem AB'ye giren üye sayısı artmış hem de KOBİ niteliğindeki iş yeri sayısında büyüme kaydedilmiştir. Ancak, geçmiş on yıla göre bir nispi yavaşlama gözlenmektedir.

2005 yılında KOBİ'lerdeki toplam istihdam 73 milyondur. Toplam istihdamın 20 milyonu iş yeri sahibi olup bunlar 53 milyon kişiyi istihdam etmektedir. Çok küçük işletmeler 29,5 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır. 10-99 arası işçi çalıştıran küçük işletmeler, istihdamın %25'ini oluşturmakta ve 25,5 milyon kişiyi çalıştırmaktadırlar. 100-499 arası işçi çalıştıran orta ölçekli işletmeler ise 18 milyon kişiye istihdam yaratmaktadır. Bu kesimin

toplam imalat sanayi içindeki payı %40'dır. Dolayısıyla istihdam açısından imalat sanayiinde KOBİ'ler önemli bir yere sahiptir.

Avrupa'da entegrasyonun başladığı 1992 yılından 2005'e kadar KOBİ'lerin üretimleri düşüş göstermektedir. 1992'de %11, 1994'de %0,4, 1998'de %1,3 ve 2002'de %1,5 oranında düşüş ortaya çıkmıştır. Yalnızca 2005'de ise % 2,1 kadar artış ortaya çıkmıştır.

Keza son on yıl içinde özellikle gıda sektöründe (bunun yanında belli başlı tüketim malları imalatında) yatırımlarda düşüş olduğu görülmektedir. Büyük işletmeleri elinde tutan büyük sermaye ve tekelle, daha yüksek kâr getirici spekülâtif alanlara ve yabancı sermaye olarak başka (Yakındoğu, Uzakdoğu, Güney Amerika gibi) ülkelere yatırım yapmaktadırlar. Tüketim malları sanayiinde, küresel rekabete giren ancak pazar payını giderek düşüren KOBİ firmaları ise daha az sabit sermaye yatırımı yapmak zorunda kalmaktadır.

KOBİ'ler için ölçek tespitinde, nüfus kompozisyonu ile nüfus artış hızı önemli faktörlerdir. Bu durum KOBİ'lerin arz ve talep yönlerini doğrudan etkilemektedir. Talep açısından nüfus, iç pazardaki perakende satışları, kişisel hizmetleri ve tüketim mallarının satışını etkilerken, arz açısından mevcut olan iş gücünü etkilemektedir.

AB ülkelerinde nüfusun yaşlanması da genç iş gücü arzını önemli ölçüde azaltacaktır. Giderek fason imalata yönelen ve kar marjları düşen KOBİ'ler de bu iş gücünü daha genç bir nüfusa dayandırmak, dolayısıyla ücretleri de aşağıya çekmek eğilimine kapılacaktır. Dolayısıyla önümüzdeki 5 yıl AB ülkelerinin KOBİ sorunlarının hayli artacağı öngörülmektedir.

2.3. KOBİ'lerin Sanayideki Yeri

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin AB ülkelerinin ekonomi ve sanayi içindeki yeri, bir önceki Bölüm'de ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Özellikle istihdamın bu işletmelerdeki oranları seçilmiş ülkeler için ayrı ayrı listelenmiştir. 1992 yılından sonra Avrupa'daki değişimler ve entegrasyon KOBİ niteliğindeki işletmeleri de büyük çapta etkilemiştir. Bu işletmelerin gerek sabit sermaye yatırımlarında gerekse üretim miktarlarındaki büyümede bir yavaşlama trendi gözlenmektedir. Avrupa Birliği'nin yeni ülkelerin katılımı ile artan sorunları, özellikle küçük ve orta boy işletmelerde çalışanları büyük çapta etkileyerek bir dizi işsizlik, gelir ve sosyal güvenlik

problemini beraberinde getirmektedir. İşsizlik sorununda birinci dereceden bunalıma giren genç nüfus olmaktadır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de KOBİ'lerin katkıları beş maddede toplanabilir.

- İstihdam yaratılması,
- Esneklikleri sayesinde yeniliklere hızlı uyum,
- Girişimciliği teşvik,
- Butik üretim sayesinde ürün farklılaşması,
- Büyük işletmelere ara mal temini.

Tüketici eğilimlerinin değişmesi KOBİ'lerin ekonomideki önemini arttırmıştır. Zira bu işletmeler değişimlere esnek ve küçük yapıları nedeniyle büyük işletmelere nazaran yeni şartlara daha fazla uyum sağlama şansına sahiptirler. KOBİ'ler ekonomideki daralma ve konjonktürel değişimlere daha kolay uyum göstermektedir.

KOSGEB tarafından yapılan araştırmalar ile aşağıdaki tespitler belirlenmiştir. (Vizyon 2001) :

- Küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri, imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmelerin % 99,4'ünü oluşturmaktadırlar.
- KOBİ'ler imalat sanayiindeki istihdamın % 62,0'ını sağlamaktadırlar.
- KOBİ'lerin imalat sanayi katma değerindeki payı % 27,5'dir.
- KOBİ'lerin özkaynak ve işletme sermayesi sıkıntıları fazladır. Ticari bankaların kendilerine tahsis ettikleri kredi kaynaklarının ancak % 42,0'ından yararlanırlar. Özkaynak kullanım oranları %86'yı aşmaktadır. Eximbank kaynaklarının %13,1'i KOBİ'lere ayrılmaktadır. Yatırımcı banka kaynaklarından ise ancak %0,9 oranında pay almaktadırlar.
- KOBİ'ler geleneksel bir yönetim tarzının egemen olduğu işletmelerdir.

Buradan görüldüğü gibi istihdamın %62,0'ını sağlayan KOBİ'ler, katma değerden ancak %27,3'lük bir pay alabilmektedirler.

2006'da yapılan araştırma da bu göstergeleri değiştirmemiştir.

DİE Genel Sanayi ve İşyerleri sayımı 2002 yılı sonuçlarına göre ve son üç yıllık TÜİK istatistikleri değerlendirmesi sonucunda 2005'de Türkiye'deki toplam 2.013.746 işletmenin %99,89'u yani 2.011.530 işletme AB uyumlu

KOBİ tanımına girmektedir. Sanayi işletmesi niteliğinde ise 292.007 firma bulunmaktadır. Bunun

- 290.149 adedi KOBİ,
- 1.858 adedi büyük işletme

olmaktadır. Yine bu sayıma göre sanayi işletmesi 292.007 firmada 2.336.105 kişi istihdam edilmektedir. KOBİ'ler sanayi istihdamının %62'sini sağladıklarına göre 290.149 KOBİ'de 1.450.518 kişi çalışmaktadır. Sanayideki istihdam göstergeleri;

- KOBİ'lerde işletme başına düşen istihdam 5,0 olmaktadır. Bu durum mikro işletmelerin sayısının çoğunlukta olduğunu ortaya koymaktadır.
- Büyük işletme başına istihdam ise 477 kişi olarak belirlenmiştir.

Sanayide en fazla istihdam tekstil ve konfeksiyon alt sektöründe olup, resmi kayıtlara göre 2005 yılında 819.360 olarak saptanmıştır. Bunu gıda-içki-tütün üretimi ve makina imalat sanayi izlemektedir.

3. KOBİ'LERLE İLGİLİ MEVZUAT, KOBİ KURULUŞLARI VE İMALAT SEKTÖRLERİNDE KOBİ'LERİN DAĞILIMI

Bu bölümde KOBİ'lerle ilgili yasal mevzuat, KOBİ'lerin geliştirilmesine katkıda bulunan ve destekleyen kurum ve kuruluşlar ile imalat sektörlerinde KOBİ'lerin dağılımı incelenecektir.

3.1. KOBİ'lerle İlgili Mevzuat, Yasal Çerçeve

KOBİ mevzuatı aşağıdaki karar ve karara ilişkin uygulama tebliğ ve genelgeyle düzenlenmiş olup, AB mevzuatı ile uyum sağlamak üzere gerekli revizyonlar yapılmıştır.

- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar (Karar sayısı : 2000 / 1822) Ek. Yatırım Teşvik Uygulamalarında Yöresel destekler.
- Küçük ve Orta Ölçekli işletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No. 2001 / 1)
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımları Hakkında Karar ve Tebliğ Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Genelge (Genelge No. 2003 / 1)

Haziran 2000'de Avrupa Komisyonu, Feira Zirvesi'nde küçük işletmeleri teşvik etmek ve pek çok alanda desteklemek amacıyla "Avrupa Birliği Küçük İşletmeler Sözleşmesi" onaylamıştır. Sözleşme, üye ülkelerde politika oluşturanların gözünde, Avrupa ekonomisinin gelişmesinde kritik rol oynayan KOBİ'lerin önemini vurgulamayı, KOBİ politikasını oluşturan mercilerin, kişi ve kuruluşların KOBİ'lerin gelişmesi ve başarısına yönelik gerekli faktörleri dikkate almalarını sağlamayı amaçlamaktadır. AB Komisyonu, Feira Zirvesinde belirlenen hedeflere ulaşabilmek için "AB İşletmeler 4. Beş Yıllık Programı"nı geliştirmiştir. 2001 - 2005 yıllarını kapsayan bu program, Aralık 2000'de yürürlüğe girmiştir. AB'nin diğer Birlik politikalarının kapsamadığı KOBİ'lere özgü eylemleri için yasal ve mali çerçeve oluşturulmaktadır.

Türkiye 6 Ocak 2003'den itibaren 4. Beş Yıllık Programa katılmıştır. Beş Yıllık Program'da KOBİ Genel Politikaları şu şekilde belirlenmiştir :

- KOBİ'lerde istihdam geliştirme önlemleri alınması,
- Bürokratik, mali ve sosyal engellerin azaltılması, basitleştirilmesi, çalışma ortamının iyileştirilmesi, yeni işletme kurulmasının teşvik edilmesi,
- İş yönetimi kalitesinin yükseltilmesi,
- AR-GE ve inovasyon çalışmalarının desteklenmesi,
- Finansman ve kredi kaynaklarının geliştirilmesi,
- KOBİ'lerin iç pazara entegrasyonu ve uluslararası pazarlara açılmasının desteklenmesi,
- Bilgi çağına uyum sağlanması,
- Kamu ihalelerine katılımın desteklenmesi,
- İşletme kültürünün geliştirilmesi.

Beş Yıllık Program'ın öncelikli hedefleri aşağıdaki gibi saptanmıştır :

- KOBİ'lere yönelik yasal ve bürokratik düzenlemelerin sadeleştirilmesi,
- Enformasyon ağları ile KOBİ'lerin uluslararası pazarlara açılımının teşvik edilmesi,
- KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması, AR-GE, inovasyon ve eğitim olanaklarının geliştirilmesi,
- Girişimci ruhunun teşviki ve özel hedef kitlelerin belirlenerek desteklenmesi,

KOBİ'ler gerek AB fonları gerekse Yatırım Programı'ndaki teşviklerle bu önceliklere yönlendirilmiştir.

3.2. KOBİ Kuruluşları ve Destek Kurumları

KOBİ'leri geliştirmek ve desteklemek amacıyla, geniş kapsamlı ve iç-dış kaynaklarla teşvik edilen kuruluş ve kurumlar aşağıda kısaca belirtilmiştir :

A - KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME DAİRESİ BAŞKANLIĞI (KOSGEB) :

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Dairesi Başkanlığı, kısa adı ile KOSGEB, Nisan 1990 tarih ve 3624 sayılı kanunla kurulmuş olup, ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında KOBİ'lerin payını ve etkinliğini arttırmak, rekabet güçlerini ve düzeyini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

KOSGEB'in 3624 sayılı Kuruluş Kanun'u çerçevesindeki görevleri 4 ana maddede özetlenebilir.

a) Bilgi ve teknoloji temini : Küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin talep ve ihtiyacı olan bilgi ve teknolojinin gerek yurt içi gerekse yurt dışı kaynaklardan tedarikini sağlama, bununla ilgili araştırma ve geliştirme faaliyetlerini teşvik etmek ve desteklemek, ileri düzeyde teknolojileri kendilerine aktarma, mevcut teknolojilerin geliştirilerek yenilenmesi için imkanlar hazırlamak, bunları yurt çapında yayacak şekilde sistemler kurarak işletmelerin kullanımına sunmaktır.

b) Girişimciliğin desteklenmesi : Girişimciliğin geliştirilmesi ve teşviki için uygun ortamları hazırlamak, tasarrufların uygun yatırımlara yönlendirilmesini sağlamak, ortak girişim imkanları yaratmak, yeni fikir ve buluşların sanayiye kazandırılması yönünde faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

c) Yan sanayi ilişkilerinin güçlendirilmesi : küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin uluslararası standart ve kalitede mal üretmelerini temin etmek üzere malzeme tasarımı, üretim metotları bakım-onarım ve pazarlama gibi faaliyetlere yönelik her türlü desteği sağlamak, yan sanayi ilişkilerini güçlendirici önlemler almak, gerekirse işletmeler arası koordinasyonu temin etmektedir.

d) Eğitim : Küçük ve orta ölçekli sanayi kesiminin bilgiye ulaşmada teknoloji, yatırım, üretim, yönetim, planlama ve pazarlama gibi konularda güçlenmelerini sağlayacak uygulamalı eğitim sistemlerini kurmaktadır.

KOSGEB'in yukarıda belirlenen görevlerini yerine getirmek amacıyla kurulan hizmet merkezleri :

- İhtisas Merkezleri,
- Danışmanlık ve Kalite Geliştirme Merkezleri,
- Teknoloji Geliştirme Merkezleri / Teknoparklar,
- Pazar Araştırma Merkezleri,
- Bilgi iletişim Merkezleri,
- Yatırım Yönlendirme Merkezleri,
- Uygulamalı Eğitim Merkezleri,
- Test ve Analiz Laboratuvarları,
- Ortak Kolaylık Atölyeleri
- İrtibat Mühendisleri

olarak verilmektedir.

KOSGEB özellikle son beş yıl içinde küçük ve orta ölçekli işletmeler için devletin kendisine tahsis ettiği fonları, AB'nin KOBİ'lere yönelik hibe, destek, kredi ve teşviklerini almakta ve kullanmaktadır. Ayrıca Altıncı Çerçeve Programı'ndaki

AR-GE fonlarından bazı projeleri de KOBİ'ler için üstlenmiş bulunmaktadır. Yedinci Çerçeve Programında da bu uygulama sürmektedir.

B- TÜRKİYE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER; SERBEST MESLEK MENSUPLARI VE YÖNETİCİLERİ VAKFI (TOSYÖV) :

TOSYÖV Şubat 1990 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Vakıf, çalışan sayısı 5 ile 200 arasında değişen tüm işletmeleri küçük ve orta ölçekli işletme olarak kabul eder. Bu firmaların sahipleri, serbest meslek mensup ve yöneticileri vakfa üye olmak için başvurabilirler.

TOSYÖV, ülkedeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmelerini sağlamayı ve bu işletmelerin lobisi ve örgütü olmayı amaçlamaktadır. Ayrıca ülkenin her yerinde konferans, seminer, panel ve benzeri etkinliklerle KOBİ elemanlarının eğitimini de amaçlamaktadır. Bu çerçevede hedefleri ;

- Sağlıklı alt yapı ve kalıcı bir teşvik sistemi,
- Yeterli finansman kaynakları ve uygun yatırım imkanları,
- Gelişmiş teknolojiye uygun makineler,
- Kaliteli mal üretmek için eğitim ve danışmanlık,

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ (KOBİ'LER)

- Çağdaş işletmecilik ve yönetim ile ilgili eğitim faaliyetleri,
- Sağlıklı ana ve yan sanayi ilişkileri,
- AB ile entegrasyonu sağlayabilecek yaygın eğitim, sağlamak olmaktadır.

Vakıf, EMSU, ISCB, ISBC, WASME, CESCE ve ECSB gibi uluslararası ve Avrupa küçük ve orta işletmeler birlik, kongre ve koordinasyon ile danışmanlık kurumlarına üyedir ve bunlarla işbirliği yapmaktadır:

TOSYÖV üyelerine çeşitli hizmetler sunmaktadır. Bunlar; dış ticaret danışmanlığı, basın yayın müşavirliği, kredi garanti fonu, yatırım danışmanlığı, mali danışmanlık, hukuk ve sigorta hizmetleri, eğitim faaliyetleri, seyahat organizasyonu, proje hedef ve hizmetleri olmaktadır. Bu hizmetler için Vakıf şirketler kurabildiği gibi çeşitli kuruluşlarla işbirliği de yapmaktadır.

C - MİLLİ PRODÜKTİVİTE MERKEZİ (MPM) :

1965 yılında 580 sayılı yasa ile kurulmuş olup özel hukuk hükümlerine tabi kamu kurumu niteliğinde bir kuruluştur. Verimlilik ilkelerine uygun ekonomik gelişmeye yardımcı olacak çalışmaların yapılması, kamu ve özel kesim iş yerlerinde verimliliği arttıracak yöntemleri araştırıp bularak uygulama önerilerinde bulunması, verimlilikle ilgili teknik yayın, yardım, eğitim ve danışmanlık çalışmaları kurumun başlıca görevleri olmaktadır. MPM bu konularda KOBİ'lerden gelen talepleri öncelikle kabul etmektedir.

Danışmanlık hizmetleri aşağıdaki konuları kapsamaktadır:

- Verimlilik ölçme ve izleme sistemi kurulması,
- Organizasyon geliştirme ve performans artırma,
- Kadro planlaması ve iş değerlendirme,
- Özendirici ücret sistemleri ve başarı değerlendirme,
- Motivasyon yaklaşım uygulamaları,
- İş yeri yerleşim planlaması ve iş etüdü,
- Üretim ve envanter planlaması,
- Kalite yönetim ve enerji yönetimi,
- Finansman yönetimi,
- Bakım onarım planlaması,
- Ergonomi, işçi sağlığı ve güvenliği,
- Endüstriyel ilişkiler ve proje yönetimi

MPM'den alınan bilgilere göre 40 yıllık bir süre içerisinde, küçük ve orta boy işletmelere (KOBİ) özellikle genel yönetim ve üretim konularında danışmanlık hizmeti götürülmüş olup, yaklaşık 405 KOBİ'ye hizmet verilmiştir. Kurum ayrıca kurs ve seminerler düzenlemekte, çeşitli yayınlar çıkarmakta, bilgi ve uzman alışverişinde bulunmakta, verimlilik konferansları düzenlemektedir. Bugüne kadar, kurs, seminer ve benzeri etkinlikler ile takriben 17.100 kişiye belge ve sertifika verildiği ifade edilmiştir.

Ayrıca Eximbank ve T. Halk Bankası da KOBİ niteliğindeki kuruluşlara yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan, kısa, orta ve uzun vadeli krediler vermektedir. Bu konu ayrı bir bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

3.3. İmalat Sanayi Setörlerinde KOBİ'ler

Daha önce de belirtildiği gibi DİE 2002 Genel Sanayi İş yerleri Sayımı (GSİS)sonuçlarına göre, 2002 yılında Türkiye'de 1.881.443 işletme faaliyet göstermektedir. 2005 yılında işletme sayısı 2.013.746 bulunmuştur. Tarafımızdan yapılan bir çalışmada son üç yılın verileri değerlendirilerek, sayım 2005 yılı için güncelleştirilmiştir. Buna göre 2005 yılında 2.013.746 işletme faaliyet göstermektedir.

Sayımda tarım dışı faaliyet gösteren ve vergi sicil kaydı bulunan tüm iş yerleri kapsamıştır. Bu iş yerlerinde 6.828.197 kişi istihdam edilmektedir. İşletmelerin yoğunlaştığı sektörler ,

- Toptan ve perakende ticaret, komisyonculuk ve tamirat 2.059.724 kişi
- İmalat sanayi 2.336.105 kişi
- Otel ve lokantalar 601.503 kişi
- Ulaştırma, depolama, haberleşme 514.771 kişi
- Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri 310.212 kişi

olmaktadır. Bu beş sektör toplam istihdamın %85,3'ünü sağlamaktadır. İmalat sanayi istihdamı ise toplamdan tek başına %34,2 pay almaktadır. Ancak sanayide bir kişinin istihdamı için yapılacak yatırım alt sektörlere göre değişmekle birlikte ortalama 21.300 USD'yi bulmaktadır.

Toplam işletmelerin faaliyet kollarına göre dağılımı ve her bir faaliyet alanına göre istihdam topluca TABLO : 3/1'de verilmiştir.

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ (KOBİ'LER)

Tablo : 3/1 İşletmelerin Sanayi ve Diğer Faaliyet Alanlarına Dağılımı ve İstihdam Değer ve Oranları (2005)

FAALİYET KOLLARI	İşletme Sayısı	Pay (%)	Çalışan Sayısı	Pay (%)	İşletmelerin Ortalama Ölçek Büyüklükleri (Çalışan Sayısı)
Madencilik ve Taşocakçılığı	2.405	0,1	71.318	1,1	29,6
İmalat Sanayi	292.007	14,5	2.336.105	34,2	8,0
Gıda, İçki, Tütün	32.772	1,6	291.121	4,3	8,9
Tekstil, Konfeksiyon, Deri	68.323	3,4	819.360	12,0	12,0
Ağaç ve Mantar Ürünleri (Mobilya hariç)	30.006	1,5	81.946	1,2	2,7
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	2.211	0,1	35.376	0,5	16,1
Basın Yayın	10.734	0,5	53.499	0,8	5,0
Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri	161	0,0	6.992	0,1	43,4
Kimyasal Madde Ürünleri	4.286	0,2	77.148	1,1	17,9
Plastik ve Kauçuk Ürünler	9.840	0,5	88.560	1,3	9,0
Taş ve Toprağa Dayalı Ürünler	14.758	0,7	149.327	2,2	10,1
Ana Metal Sanayi	6.995	0,3	85.758	1,3	12,3
Metal Eşya Sanayi (Mak. Teç. Hariç)	39.327	1,9	158.299	2,3	4,0
B.y.s. (*) Makina Teçhizat	20.713	1,0	169.916	2,5	8,2
Büro, Muhasebe, Bilgi İşlem Makinaları	496	0,0	2.975	0,0	6,0
B.y.s. Elektrikli Makina ve Cihazlar	5.201	0,2	43.208	0,6	8,3
Radyo, TV, Haberleşme Cihazları	576	0,0	12.096	0,2	21,0
Tıbbi, Hassas ve Optik Aletler, Saat	2.346	0,1	17.595	0,3	7,5
Motorlu Kara Taşıtları ve Karoseri	5.715	0,2	110.207	1,6	19,3
Diğer Ulaşım Araçları	1.129	0,5	14.677	0,2	13,0
Mobilya	36.418	1,8	118.045	1,7	3,2
Hurda, Yeniden Değerlendirme	102	0,0	1.120	0,0	11,0
Elektrik, Gaz ve Su	3.907	0,2	64.465	0,9	16,5
İnşaat	37.246	1,8	259.319	3,8	7,0
Toptan ve Perakende Ticaret, Komisyonculuk, Tamirat	936.045	46,5	2.059.724	30,3	2,2
Otel ve Lokantalar	188.104	9,4	601.503	8,8	3,2
Ulaştırma, Depolama, Haberleşme	286.333	14,2	514.771	7,5	1,8
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	21.040	1,0	182.936	2,7	8,7
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	96.748	4,8	310.212	4,5	3,2
Eğitim Hizmetleri	8.091	0,4	97.847	1,4	12,0
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	36.424	1,8	105.592	1,5	2,9
Diğer Sosyal, toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	105.794	5,2	223.286	3,3	2,1
Genel Toplam	2.013.746	100,0	6.828.197	100,0	3,4

Kaynak : DİE 2002 GSİS

Not : Bu liste GSİS'nda yer alan 472 sektöre ait ayrıntılı veriler konsolide edilerek hazırlanmıştır. Daha ayrıntılı bilgilere www.die.gov.tr adresinden ulaşılabilir.

(*) : B.y.s. : başka yerde sınıflandırılmamış.

2005'e revizyon tarafımızdan yapılmıştır (TÜİK istatistiklerine göre)

Tablodan görüldüğü gibi, imalat sanayiinde işletme sayısı 292.007 olup toplam işletmelerin %14,5'ini oluşturmaktadır. Ancak istihdam yönünden ele alındığında 2.336.105 kişi toplam istihdamın %34,2'si olmaktadır. Yani sanayi işletmeleri iş yeri başına çalışan kişi olarak (8) pek çok faaliyet alanından fazla istihdam yaratmaktadır. İşletmelerin ortalama ölçek büyüklüğü 3,4 kişidir. Ortalama ölçek büyüklüğü, mikro işletme boyutunu aşan sektörler şöyle sıralanabilir.

- Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri,
- Madencilik ve taş ocağı işletmeciliği,
- Radyo, TV ve haberleşme cihazları üretimi,
- Motorlu kara taşıtları (otomotiv) üretimi, yan sanayileri,
- Kimyasal madde ürünleri,
- Elektrik, gaz ve su işletmeleri,
- Kağıt ve kağıt ürünleri,
- Diğer ulaşım araçları üretimi,
- Ana metal sanayi,
- Tekstil, konfeksiyon ve deri sanayi,
- Hurda yeniden değerlendirme
- Taş ve toprağa dayalı ürünler

2005 yılı itibarıyla toplam işletme sayısı içinde 10'dan az işçi çalıştıran mikro ölçekli firmaların payı %96,02 olup 10-49 işçi çalıştıran küçük ölçekli firmalar toplamdan %3.29 pay almaktadır. Orta ölçekli 50-249 işçi çalıştıran firmaların payı %0,58'dir.

Bu itibarla Türkiye'deki işletmelerin %99,89'u KOBİ kapsamına girmektedir. KOBİ'lerin önemli bir bölümünün de mikro ölçekli olduğu görülmektedir.

TABLO : 3/1'den yapılan bir analiz ile imalat sektörü firmaları ayrılmış ve bunlardan KOBİ niteliğinde olanlar TABLO : 3/2'de topluca sunulmuştur. Görüldüğü gibi KOBİ niteliğindeki imalat sanayi işletmeleri sayısı 290.149 olmaktadır. Bunlar da toplam sanayi istihdamının %62'sini sağlamaktadır. Bu durumda KOBİ'lerde işletme başına düşen istihdam 5,0 olmakta ve mikro işletme sınırları içinde kalmaktadır.

TABLO : 3/2'nin incelenmesi ile ;

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ (KOBİ'LER)

Tablo : 3/2 KOBİ Niteliğindeki İşletmelerin Sanayi Sektörlerine Dağılımı ve İstihdam (2005 yılı)

ALT SEKTÖRLER	İşletme Sayısı	Pay (%)	Çalışan Sayısı	Pay (%)	Çalışan Sayısı/ İşletme Sayısı
Gıda, İçki ve Tütün	32.316	11,1	182.702	12,6	5,6
Tekstil, Konfeksiyon ve Deri Üretimi	67.895	23,5	514.751	35,5	7,6
Ağaç ve Orman Ürünleri	29.975	10,3	55.098	3,8	1,8
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	2.186	0,8	26.103	1,8	11,9
Basım ve Yayın	10.698	3,7	30.450	2,1	2,8
Kok Kömürü, Rafine Petrol Ürünleri	156	0,0	4.351	0,3	27,9
Kimyasal Madde Ürünleri	4.214	1,4	53.649	3,7	12,7
Plastik-Kauçuk Ürünleri	9.799	3,5	57.899	4,0	5,9
Taş ve Toprağa Dayalı Ürünler	14.587	5,1	88.351	6,1	6,0
Ana Metal Sanayi	6.971	2,4	52.197	3,6	7,5
Metal Eşya Sanayi	39.172	13,6	95.703	6,6	2,4
Makina İmalatı	20.531	7,0	97.152	6,7	4,7
Büro, Bilgi İşlem Makinaları	535	0,2	1.596	0,1	3,0
Elektrikli Makina ve Cihazlar	5.153	1,7	24.651	1,7	4,8
Radyo, TV ve Haberleşme Cihazları	559	0,2	7.390	0,5	13,2
Tıbbi, Hassas ve Optik Aletler	2.299	0,8	10.339	0,7	4,5
Motorlu Kara Taşıtları	5.676	1,7	59.452	4,1	10,5
Diğer Ulaşım Araçları	1.102	0,4	8.642	0,6	7,8
Mobilya	36.227	12,5	79.387	5,5	2,2
Hurda Yeniden Değerlendirme	98	0,0	665	0,0	6,8
Toplam İmalat Sanayi	290.149	100,0	1.450.518	100,0	5,0

Kaynak : DİE 2002 GSİS, 2002'den 2005 TÜİK istatistiklerinden tarafımızca hazırlanmıştır.
TABLO : 3/1'den analizlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

- En fazla KOBİ işletme sayısı, tekstil, konfeksiyon ve deri üretiminde olup toplamdan %23,5 pay almaktadır. Bunu metal eşya sanayi %13,6 ve mobilya %12,6'yla izlemektedir. Ardından gıda-içki sektörü, ağaç ve orman ürünleri gelmektedir.
- En fazla istihdam yaratan sektör yine tekstil, konfeksiyon ve deri üretimi olup toplamdan %35,5 pay almaktadır. Bunu %12,6 ile gıda ve içki üretimi, %6,7 ile makina imalat sektörü izlemektedir.
- İşletmelerin ortalama ölçek büyüklükleri ele alındığında, işletme başına 27,9 kişi ile kok ve rafine petrol üretim tesisleri başta gelmektedir. Bunu 13,2 kişi ile radyo, TV imalatı, 12,7 kişi ile kimya maddeleri üretim sektörü izlemektedir. Kağıt ve kağıt ürünlerinde de işletme başına 11,9 kişi çalışmaktadır. Otomotivde bu sayı 10,5'dir.
- İmalat sanayinin tamamında 290.149 KOBİ bulunmakta ve 1.450.518 kişi istihdam edilmektedir. İşletme başına işçi sayısı ortalama olarak 5,0'dır, yani mikro ölçeğe girmektedir.
- Bu tablodan ortaya çıkan bir gerçek de bazı sektörlerin KOBİ niteliğine daha uygun bir gelişme göstermesidir. Örneğin, hem işletme sayısı hem de istihdam büyüklükleri göz önüne alındığında konfeksiyon ve tekstil sanayi, metal eşya üretimi, mobilya üretim sanayi, ahşap ve orman ürünleri sanayi KOBİ işletmeciliğine uygun bir özellik ortaya koymaktadır. Bu işletmeler genellikle emek yoğun olup, ürün çeşitliliği olan bir karakter sergilemektedir. Dolayısıyla daha rasyonel ve esnekler.

DİE 2002 Genel Sanayi İş Yerleri Sayımı ile 2005 TÜİK verileri analiz edildiğinde, Türkiye'de faaliyet gösteren işletmelerin büyüklüklerine göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

İŞLETME NİTELİĞİ	ÇALIŞAN SAYISINA GÖRE İŞYERİ GRUPLARI	DAĞILIM (%)
KOBİ	1-250	99,89
Mikro	1-9	96,02
Küçük	10-49	3,29
Orta	50-99	0,35
Orta	100-150	0,12
Orta	151-250	0,11
Büyük	251'den fazla	0,11

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ (KOBİ'LER)

Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) bildirgelerine göre 2005 yılında SSK'ya kayıtlı olarak işçi çalıştıran iş yerleri sayısı 834.901 olup buralarda toplam 5.844.307 sigortalı işçi çalışmaktadır. SSK'ya kayıtlı işletmelerin %99,72'si KOBİ tanımına girerken, toplam sigortalıların %79,07'si KOBİ'lerde istihdam edilmektedir. 2005 yılı SSK kayıtlı iş yerlerinin büyüklük grubuna göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

Çalışan Sayısına Göre İşyeri Büyüklük Grupları	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı (%)	Sigortalı Sayısı (%)
KOBİ (1-250)	832.563	4.621.088	99,72	79,07
Mikro (1-9)	739.555	1.766.732	88,58	30,23
Küçük (10-49)	79.566	1.619.456	9,53	27,71
Orta (50-250)	13.442	1.234.900	1,61	21,13
Büyük (250 +)	2.338	1.223.219	0,28	20,93
Toplam	834.901	5.844.307	100,0	100,00

SSK'ya kayıtlı işçi çalıştıran iş yerleri, GSİS'ye göre toplam işletmelerin %41,3'ünü oluşturmaktadır. İş yerlerinin önemli bir bölümünü de Bağ-Kur'a kayıtlı esnaf ve sanatkarlar teşkil etmektedir. 2005 itibarıyla Bağ-Kur'a kayıtlı tarım dışı aktif sigortalı sayısı 2.762.386 kişidir. Tarım dışı işletme sayısı 2.013.746 olduğundan, bir işletmede birden fazla Bağ-Kur sigortalısı olduğu görülmektedir. SSK'ya kayıtlı sigortalı sayısının toplam çalışan sayısına oranı ise %73'dür. Bu durum SSK ve Bağ-Kur dışında sigortalı olmayan çalışanların da bulunduğunu göstermektedir.

2005 itibarıyla Türkiye'deki toplam işletmelerin %75,3'ü ferdi mülkiyet, %14,9'u limited şirket, %6'sı anonim ve %3,8'i adi ortaklıktır. Bu durum aşağıda topluca gösterilmiştir.

Hukuki Durum	Dağılım (%)
Ferdi Mülkiyet	75,3
Limited Şirket	14,9
Anonim Şirket	6,0
Adi Ortaklık	3,8
Toplam	100,0

Türkiye'de iş yeri yaş ortalaması ise yine DİE verileri değerlendirilerek TABLO : 3/3'de verilmiştir.

Tablo : 3/3 Sektörlere Göre İşyeri Yaş Ortalamaları (2005 Yılı)

Sektörler	Yaş Ortalaması
Madencilik ve Taşocakçılığı	11,9
İmalat	10,2
Elektrik, Gaz ve Su Dağıtım	22,3
İnşaat	9,1
Ticaret	9,9
Otel ve Lokantalar	8,0
Ulaştırma, Depolama, Haberleşme	10,0
Mali Aracı Kuruluşlar	14,7
Gayrimenkul Kiralama	9,8
Eğitim Hizmetleri	9,2
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	10,1
Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmetler	8,7
Sektörlerin Ağırlıklı Ortalaması	9,9

Kaynak : DİE 2002 GSİS

2002 – 2005 TÜİK istatistiklerinden tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablodan görülebileceği gibi işletmelerin yaşı oldukça küçük, devinim yüksektir. Sektörler itibarıyla iş yeri yaş ortalaması 8,0 ile 22,3 arasında değişmekte, imalat sanayinde 10,2 olmaktadır. Ağırlıklı yaş ortalaması ise 9,9'dur. İllere göre iş yeri dağılımı ele alındığında, 2005 yılında durum TABLO : 3/4'de verilmiştir.

Tablodan görülmektedir ki işletmelerin yoğunlaştığı iller; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya ve Konya'dır. Bu altı ilde toplam işletmelerin %43,1'i yer alırken, çalışanların da %53,8'i istihdam edilmektedir.

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ (KOBİ'LER)

Tablo : 3/4 İllere Göre İş Yerlerinin Dağılımı (2005 yılı)

İLLER	İşyeri Sayısı	İşyeri (%)	Çalışan Sayısı	Çalışan (%)
İstanbul	380.457	18,9	1.925.496	28,2
Ankara	146.949	7,3	607.692	8,9
İzmir	134.871	6,7	518.928	7,6
Bursa	84.546	4,2	355.056	5,2
Antalya	76.494	3,8	238.980	3,5
Konya	60.390	3,0	157.044	2,3
Adana	56.364	2,8	184.356	2,7
Mersin	48.312	2,4	122.904	1,8
Balıkesir	44.286	2,2	116.076	1,7
Manisa	42.273	2,1	109.248	1,6
Muğla	40.260	2,0	111.248	1,6
Aydın	38.247	1,9	95.592	1,4
Kocaeli	38.247	1,9	184.356	2,7
Gaziantep	36.234	1,8	129.732	1,9
Samsun	36.234	1,8	96.592	1,4
Denizli	34.220	1,7	131.203	1,9
Hatay	32.208	1,6	75.108	1,1
Diğer İller	683.154	33,9	1.668.596	24,5
Toplam	2.013.746	100,0	6.828.197	100,0

Kaynak : DİE 2002 GSİS
2002'den 2005'e revize TÜİK istatistikleri ile yapılmıştır.

4. KOBİ'LERDE SWOT ANALİZİ, GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ, TEHDİT VE FIRSATLAR, REKABET GÜCÜ

4.1. KOBİ'lerin Güçlü Yönleri

KOBİ'lerin güçlü yanları aşağıdaki gibi sıralanabilir :

- **Daha az yatırımla daha çok üretim ve ürün çeşitliliği sağlamaktadır :**

Sektörlere göre farklılıklar göstermekle birlikte, gerek kişi başına gerekse tesis başına daha az yatırım yapılabilmektedir. Daha önceki bölümde belirtildiği gibi; konfeksiyon, tekstil ve deri eşya üretimi; gıda, içki ve tütün ürünleri sanayi ve madeni eşya sanayi KOBİ işletmelerinin en fazla yoğunlaştığı alt sektörlerdir. Bu sektörlerde genellikle "ölçek ve teknoloji" esnek ve ürün çeşitliliğine uygun bir niteliktedir. Kullanılan makinalarda ürün yelpazesini genişletebilmek ve pazarın talep paternine göre ürün kompozisyonu değiştirebilmek mümkündür. Özellikle bu tip sektörlerde kalifiye işçi iş yerinde hızlı biçimde eğitilebilmektedir. Dolayısıyla KOBİ'ler büyük işletmelerden çok daha kısa sürede, ürün yelpazesini talebe uygun olarak çeşitlendirebilmek olanağına sahip olmaktadır.

- **Daha düşük yatırım maliyetleriyle istihdam imkanı yaratmaktadır :**

Mikro ölçekteki KOBİ'ler 1-9 işçi çalıştırılan bir işletme yapısına sahiptirler. Bu işçilerin %60-70'i herhangi bir tecrübeye sahip olmayan düz işçilerdir. 9-49 işçi çalıştıran KOBİ'lerde bu oran daha da artmaktadır. Yapılan araştırmalar, kişi başına 20.000 - 30.000 USD bir yatırımla işyerine gerekli makina ve teçhizatı almanın mümkün olduğunu göstermektedir. Ancak makina imalat sanayi, ana metal sanayi, kimya sanayi gibi alt sektörlerde daha büyük sabit yatırım maliyetleri ile istihdam yaratmak mümkün olabilmektedir. Nihai olarak büyük şirketlere göre KOBİ'ler esnek bir yapıda olduklarından yatırımlarını da hızlı bir biçimde gerçekleştirme şansına sahiptirler.

- **Emek yoğun teknolojilerle çalışarak ve genelde düşük vasıflı eleman istihdam ederek işsizliğin aşağı çekilmesine katkıda bulunmaktadır :**

Küçük işletmelerin, istihdam sorunları karşısındaki direnç düzeyleri oldukça yüksektir. Emek yoğun teknolojiler ağırlıktadır. Büyük firmalara göre %30 daha az yatırım yaparak ve daha düşük nitelikte işçi çalıştırarak işsizliği bir ölçüde aşağı çekmektedirler. Ülkemizde kalifiye işçi sayısı özellikle bazı

yörelere oldukça düşük orandadır. Bu nedenle KOBİ'ler bu niteliksiz işçiyi çalıştırmada öncülük yapmaktadırlar. Ancak bunun "düşük ücret ve iş güvenliği"ne ilişkin sorunları arttırdığı da bir gerçektir.

● **Esnek yapıları itibarıyla ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenmektedir :**

Özellikle ülkemizde ekonomik dalgalanma, bunalım ve krizler çok sık yaşanmaktadır. Bu dönemlerde alınan kararlar, kırılğan olan yapıyı daha da sorunlu bir duruma getirmektedir. 1990 yılından bu yana geçen 15 yıllık dönemde Türkiye ekonomisi üç büyük kriz ve altı önemli bunalım yaşamıştır. Bu dönemlere yönelik araştırmalar KOBİ niteliğindeki firmaların daha az etkilendiğini, küçülme ve üretim alanı değiştirme de daha hızlı davranabildiğini göstermektedir. Özellikle büyük kredi ve finansman kaynağına ihtiyaç göstermeden kabuk değiştirebildikleri gözlenmektedir.

● **Talep değişiklikleri ve çeşitliliklerine daha kolay uyum gösterebilmektedir:**

KOBİ'lerin her düzeyde tüketiciye yakın olarak çalışmaları, onların tercihlerini sorunlarını hemen değerlendirerek, üretim mekanizmalarında gerekli değişikliklere hızla gitmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle, ortamda değişimlere karşı gösterdikleri reaksiyon ve esnekliğin yüksek olması, KOBİ'leri yeniliklere daha yatkın kılmaktadır.

● **Teknolojik yenilikleri almaya esnek yapıları nedeniyle daha yatkındır:**

Yapılan araştırmalar tesislerdeki makina ve donanımın değişme süresinin KOBİ'lerde daha kısa zamanda yapıldığını, özellikle NC ve CNC tezgahları yenilemede hızlı davrandıklarını ortaya koymaktadır. Hem konvansiyonel hem CNC tezgahlarla çalışan pek çok işletme, küçük ölçekli şirketler içinde daha fazla orana sahiptir. Danışmanlık hizmetleri aldıklarında ve doğru teknik seçimler yaptıklarında, bu yenilenmeler KOBİ'lerin yeniden yapılanmasını da sağlamaktadır. Bu durum onların güçlü yanlarının en başında gelmektedir.

● **Bölgeler arası dengeli kalkınmada önemli bir rol oynarlar :**

KOBİ'lerin faaliyet gösterdikleri yörede, bölgenin gereksinmelerini, tüketici eğilimlerini, harcama kalıplarını, gelenek ve davranışlarını dikkate alarak teknoloji seçimi yapmaları ve istihdamı yöresel sağlamaları bölge

kalkınmasına destek olmalarını da getirmektedir. Özellikle bölgenin girişimcileri o yöreye yatırım yaptıklarında, uzun vadeli bir strateji yürürlüğe konmakta ve yatırımı kısa sürede üretime geçirmek mümkün olmaktadır. Keza bölgenin insanı ile sürekli iletişim kurmak ve ihtiyaçlarını saptamak da üretimin kompozisyonunu değiştirebilme duyarlılığı sağlamaktadır. Çevrenin korunması da burada önemli kriterlerden biri olmaktadır.

● **Gelir dağılımındaki dengesizlikleri azaltır :**

Ülkemizde özellikle bölgeler arası kalkınma ve refah düzeyinde önemli dengesizlikler vardır. Sanayi yatırımlarının dağılımında da bu durum büyük ölçüde ortaya çıkmaktadır. Büyük işletmeler Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz bölgeleri ile İç Anadolu'nun doğu kesimlerinde yatırım yapmaktan kaçınmakta, büyük destek ve teşvikler istemektedir. Bu durum mevcut olan dengesizliği ve gelir dağılımı uçurumunu keskinleştirmekte ve derinleştirmektedir. Emek yoğun teknolojilerin seçilerek büyük istihdam yaratacak yatırımların yapılmaması, politik ve toplumsal sorunların artmasına ve çatışmalara sebep olmaktadır. Keza alt yapının hazır olmaması ve yan sanayinin daha gelişmiş yörelerde bulunması, büyük yatırımlar için bu bölgelerin seçimini önleyen faktörlerdir. Küçük ve orta ölçekli işletmeler, özellikle organize sanayi bölgeleri veya küçük sanayi siteleri içinde yer alırlarsa, bu gelişmemiş bölgeler için önemli bir kalkınma ve istihdam kaynağı olabilmektedir. Gelir dağılımının dengesizliğini azaltmada bir ölçüde katkıları da olabilmektedir. Ancak temelde, makro düzeydeki sanayi politikaları yönlendirmezse bu katkı büyük ölçüde yararlı olmamakta, geçici bir etki yaratmaktadır.

● **Bireysel tasarrufları teşvik eder :**

KOBİ'lerin bölgedeki bireysel tasarrufları, özellikle sanayi alanındaki yatırımlara aktardığı, böylece önemli bir ekonomik yarar sağladığı belirtilmektedir. Bu yargı bir ölçüde doğru olmakla birlikte, önemli bir yaygınlık kazanmadığı da açıktır. Türkiye'de bir bölgede bulunan girişimci her zaman o bölgeye yatırım yapmamakta, bölgesel teşvik ve desteklere karşın daha gelişmiş yöre ve şehirlere kaymaktadır. Bu durum özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki girişimciler için çoğunlukla geçerli olmaktadır. Üstelik proje hazırlanmadan ve danışmanlık hizmeti almadan yapılan bu yatırımla, küçük girişimci için olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Ancak bazı yörelerde de girişimci yerel yapı ve karakterleri değerlendirerek,

tasarruflarını küçük ve orta büyüklükte bir işletmenin kurulmasına yöneltmektedir. Özellikle gıda ve içki sanayii ağaç ve orman ürünleri sanayi, konfeksiyon ve tekstil sanayi ile hayvancılık ürünlerinin işlenmesine yönelik sanayi bu bağlamda yatırım yapılan sektörlerdir.

● **Büyük sanayi işletmelerinin destekleyicisi ve tamamlayıcısıdır :**

Çeşitli faaliyetleri, farklı üretim tekniklerini kullanma sıklıkları ile küçük ve orta boy işletmeler ile büyük boy işletmeler rakip olmaktan çok birbirlerinin tamamlayıcısı olmaktadır. Uyum kabiliyetlerinin olması, genel ekonomik yapı içinde şüphesiz olumlu bir özelliktir. Bu özellik, kendilerine sıkıca bağlanmış küçük işletmelere sipariş veren, onlara belirli standart ve kuralları getiren, bir ölçüde pazar sorunlarını çözen büyük işletmeler için de bir garanti yaratmaktadır. Ancak yan sanayi ile ana sanayi arasındaki iş bölümü ve işbirliği yeterli düzeyde değilse, küçük ve orta işletmeler kriz dönemlerinde büyük firmalara oranla çok daha olumsuz etkilenmektedirler. Özellikle fiyatların büyük ölçüde ana firma tarafından empoze edilmesi, kâr marjlarını düşürmekte ve firma büyük bir mali bunalımın içine girmektedir. Firmanın bu bağımlılıktan kurtulup yeni pazar ilişkileri içine girmesi de zorlaşmaktadır.

● **Ekonominin ve toplumsal yapının denge ve istikrar unsurudur :**

Bu yargı en fazla tartışılacak olanlardan biridir. Yukarıda belirtilen tüm faktörler, KOBİ'leri ekonominin vazgeçilmez öğeleri haline getirmekte ve bir denge unsuru olarak ortaya koymaktadır. Ancak bu firmalar aynı zamanda yetersiz kaynakların israfına ve disipline edilemez yapılarıyla da üretimde dengesizliğe neden olmaktadır. Ekonominin planlama ve yönlendirme güdülerinden soyutlanması ve kamu yararının ön koşul olarak ele alınmaması halinde, sanayinin gelişmesi de bu karmaşayı arttıracak biçimde bir yörüngeye oturacaktır. Daha fazla üretim gereksiz tüketimi de hızlandıracak, özellikle tüketim malları sanayilerine yapılan yatırımları körükleyecektir. KOBİ'ler bir anlamda ekonominin vazgeçilmez yapılanmaları, bir anlamda da sınırlanamayan tüketimin de sorumlularıdır.

4.2. KOBİ'lerin Zayıf Yönleri

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin zaaflarını belirleyen zayıf yönleri, aşağıda temel özellikler dikkate alınarak belirlenmiştir.

● **Çok küçük ölçekli ve dağınık olmalarından dolayı verimlilikleri düşüktür :**

Türkiye'de KOBİ'lerin %96'sı 1-9 arası işçi çalıştıran mikro ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla sanayi sektöründe yer alan işletmeler analiz edildiğinde, geleneksel yapının egemen olduğu aile firmalarının büyük çapta sistemin içinde var oldukları görülmektedir. Bu işletmeler gerek yönetim, gerekse mali ve pazarlama konularında muhafazakar bir eğilim ve davranış göstermekte, verimlilik ilkelerini çoğunlukla hayata geçirememektedirler. Bazen işletmelerde yapılacak küçük değişiklik ve planlamalar dahi işletmeyi daha verimli kılabilmektedir. Ancak işletmenin sahibi aynı zamanda yönetici de olduğundan, işletme körlüğü nedeniyle ve yeterli bilgiye sahip olamadığından, bu planlamaya gözlerini kapamaktadır. Bu verimlilik ilkelerinin bilinmemesi tüm alanlarda işletmeyi etkilemekte dolayısıyla sorunlar kısa sürede büyüyerek işletmeyi dar boğaza sokmaktadır.

● **Pazar ve sektör bilgileri yetersizdir :**

KOBİ'ler genel olarak yaptıkları ürünün iç pazardaki talebini, rakiplerini, bunların pazar payını, talebin yıllara göre trendini bilmeden imalat yapmaktadırlar. Keza bu ürünün ithalat ve ihracatı, dünya pazarlarındaki durumu da yeterli ölçüde bilinmemektedir. İç ve dış pazar araştırmaları ile imalat yapılan sektörün etüdü KOBİ'ler açısından büyük önem taşımaktadır. Böylece el yordamıyla hareket edilmeyecek, bu bilgilere göre karar mekanizmaları işleyecektir. Özellikle mikro işletmeler açısından pazar ve sektör araştırmaları yaptırmak, maddi yapılarını zorlayacaktır. Ancak KOSGEB yardım ve desteklerinden yararlanılarak, bu bilgilere ulaşmak mümkündür.

● **Teknik bilgileri yetersizdir :**

KOBİ'ler arasında en büyük teknik bilgi yetersizliği mikro işletmelerde olmaktadır. Genel olarak geleneksel yapı ve teknik düzey, kaliteli ürün yapılmasına engel teşkil etmektedir. Bu firmalarda yönetici aynı zamanda işletmenin sahibidir. Çalışan işçiler nitelikli değildir, teknik bilgileri yetersiz olduğundan tezgah kullanımında, takım ve aparat değişiminde hatalar yapılmaktadır. Malzeme seçiminde ve temininde kalifikasyon aranmadığından, ürünün kalitesi de düşmektedir. Bu durum kısa süre içinde değiştirilebilir bir özellik göstermemekte, ancak eğitim ve kalifiye eleman istihdamı ile çözümlenebilmektedir.

● **Teknoloji düzeyleri genellikle düşüktür :**

Hangi sektörde faaliyet gösterirlerse gösterebilirler küçük ve orta ölçekli işletmelerde genel olarak teknolojik düzey düşüktür. Özellikle konfeksiyon ve tekstil ürünleri ile gıda ve içki sanayiinde üretim yapan pek çok KOBİ, emek yoğun teknolojilere dayanmaktadır. Bu durum özellikle kaliteyi etkilemekte, maliyetleri belli ölçüde düşürse bile küresel rekabette dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır.

● **Yönetim ve organizasyonda zafiyet bulunmaktadır :**

KOBİ'lerde en büyük sorunlardan biri yönetim zafiyetidir. Yönetici (veya firma sahibi) geleneksel yapıyı devam ettirmekle, pek çok alanda karar almakta zorlanmakta, sektördeki ve pazardaki değişimleri izleyememektedir. Aile şirketleri veya geleneksel yapılanmada aile sorunları firmayı da etkilemektedir. Mali yapının denetlenememesi, işletme sermayesinin yetersizliği, malzeme tedarikinde geleneksel ilişkilerin hâlâ sürdürülmesi en büyük açmazlar olmaktadır. Özellikle mikro işletmelerde ve küçük firmalarda organizasyon planı yoktur, olsa bile işletilememektedir. Görev ve sorumluluklar tanımlanmamış veya net bir biçimde ayrılmamıştır. Bu durum yetki karmaşasına neden olmakta, yapılacak işlere ilişkin kararlar delege edilememektedir. Yönetim zaafı yöneticiler tarafından bilinmesine karşın, hiyerarşik nedenlerle sorunlar görmezlikten gelinmektedir.

● **Pazarlama ve tanıtım konusunda alt yapı ve bilgi eksiklikleri vardır :**

Günümüzde pazarlama, stratejik bir planlama ile kısa dönemli bölgesel ve ülke boyutunda politikaları içermektedir. Pazarlama giderek daha fazla bilgi ve araştırma gerektiren bir disiplin haline gelmektedir. Firmanın ve ürünlerin etkin bir biçimde tanıtımı, pazarlamada araçlardan sadece biri olup önem taşımaktadır. Reklam, promosyon, web sitesi oluşturulması ve güncelleştirilmesi firmanın pazarda var olması için zorunludur. KOBİ'ler, giderek karmaşıklaşan ve rekabeti zorlayan pazarlamada alt yapıyı kuramamışlardır. Bilgi eksiklikleri önemli boyutlardadır. Yan sanayi olarak çalışanlar için bu eksiklikler önemli değildir. Ancak doğrudan dağıtım yapanlar ve bayi teşkilatı bulunanlar için pazarın günü gününe izlenmesi gerekmektedir.

● **Ürettikleri ürün ve hizmetin kalitesi genellikle düşüktür :**

KOBİ'ler için en büyük sorunlardan biri "maliyet - kalite" optimizasyonudur. Maliyetlerin düşük olması pazarlamada önemli bir avantaj getirmekte, ancak

kalitenin de düşük olması bu avantajı tersine çevirmektedir. Ürün veya hizmetin bu niteliği, yerel pazarda bir ölçüde mas edilebilmekte, ancak ulusal pazarlarda ve ihracatta dezavantaj olmaktadır.

● **Standartlara uygun üretim yapmadıkları için ihracat potansiyelleri düşüktür :**

KOBİ'ler özellikle dış pazarlar için önemli olan CE-işareti, ISO-14000 (çevre belgesi), ISO 9000 (kalite güvence standart belgesi) ve benzeri belgelere sahip olsalar bile, standartlara uygun üretim yapmakta zorlanmaktadır. Rekabetçi, global dünya pazarlarında hatta iç pazarda başarılı olabilmek için asgari düzeyde bir Kalite Güvence Sistemi'nin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu belgelendirme ve akreditasyon için KOSGEB tarafından verilen KOBİ destek ve yardımları söz konusudur. İşletmeler bu desteklerden yararlanmaları ve kaliteyi yükseltmeden fason üretim bile yapacak düzeyi tutturamazlar. Bu nedenle, özellikle 1-49 işçi çalıştıran küçük işletmelerin ihracat potansiyeli düşük olmaktadır.

● **Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDTŞ) bünyesindeki KOBİ yapılanmalarında problemler mevcut olup, bu konudaki mevzuat engelleyicidir :**

Bu konudaki mevzuat (1996), KOBİ'lerin ihracat yapabilmelerine yönelik bir örgütlenme modeli (SDTŞ) sunmaktadır. Buna göre 1-200 arasında işçi çalıştıran 10 KOBİ (geri kalmış yörelerde 5 KOBİ) en az 10.000 YTL (geri kalmış yörelerde 5000 YTL) ile ödenmiş sermayeli bir AŞ kurmakta ve Sektörel Dış Ticaret Şirketi olarak ihracat teşviklerinden yararlanabilmektedirler. Ancak hem şirketin kurulması, hem de teşvik araçlarından faydalanmak bir dizi bürokratik işlemin tamamlanmasını gerektirmektedir. Bu konuda deneyimli bir uzman kadronun çalışması ve formaliteleri eksiksiz yerine getirmesi gerekmektedir. Bunlar yapılırsa bile her teşvik kademesinde, özkaynaklardan harcanmak üzere firmaların bir fon oluşturmaları da zorunludur. Henüz koordineli ve disiplinli çalışmayı öğrenememiş, ortak etkinlik misyonuna sahip olmayan KOBİ'ler için bu tip şirketlerin yaşama geçip, kurumsallaşması olanaksız görünmektedir.

● **Rekabet güçleri düşüktür :**

KOBİ'lerin küresel rekabet içinde yer alıp, özellikle özgün ürün imal etmeleri bugün için zor görünmektedir. KOBİ'lerin iç ve dış büyük şirketlerden fason üretim almaları halinde, daha az rekabet zincirine

girdikleri gözlenmektedir. Sipariş ana şirketin belirlediği norm ve fiyat skalasında yapılıp, teslim edilmektedir. Ancak burada da şu tehlike mevcuttur. Ana firma giderek fiyatları düşürmekte ve KOBİ'leri düşük kâr marjları ile çalışmaya zorlamaktadır. Küçük firmaların pazarlık edebilme şansı yoktur. Zira yedekte başka KOBİ'ler alternatif olarak beklemekte ve daha düşük fiyata razı olmaktadır. Bu "fason işletme" mantığının çok bilinen tablosudur. Ayrıca bu kâr marjlarına razı olursa bile, politik ve ekonomik dalgalanmalar da ana şirketin siparişi iptal etmek riskini her an ortaya çıkarabilmektedir. Dolayısıyla "rekabet gücünün" düşüklüğü KOBİ'lerin birincil sorunudur.

● **Özkaynakları yetersiz olup, kronik enflasyona bağlı olarak zaman içinde erozyona uğramıştır :**

KOBİ'ler hem yatırım hem de işletme dönemlerinde finansman kaynağı bulmaktan şikayet etmektedirler. KOBİ'lere kredi veren kuruluşlar hem az sayıdadır hem de yeterli krediyi verecek performansına sahip değildirler. Küçük ve orta ölçekli işletmeler kredi alabilmek için pek çok şartı yerine getirmek, bürokratik engelleri aşmak ve beklemek zorundadırlar. Yapılan araştırmalar, Türkiye'de KOBİ'lerin tüm kredilerden aldıkları payın %10 -11 arasında olduğunu saptamaktadır. Bu durumda gerek yatırım yapmak gerekse işletme sermayesi sağlamak için en önemli kaynak özsermaye olmaktadır. Bu noktada KOBİ'ler yine büyük sorunlarla baş başa kalmakta, özsermayeleri yeterli olmadığından gerekli yatırımları yapamadıkları gibi, işletme sermayesi temininde de güçlük çekmektedirler. İşletme sermayesi olmayan veya bunu kredili satışlarla sağlayan pek çok KOBİ bulunmaktadır. Bu durum malzeme tedarikinde, işçi ücretlerinin karşılanmasında, stok maliyetinde ve diğer maliyet unsurlarında sorunlar çıkarmaktadır. Bir kere dar boğaza girilince, bunu aşmak zorlaşmakta ve kısır döngü meydana gelmektedir.

● **Yatırımlarını geliştirmekte zorlanmaktadır :**

KOBİ'lerin tevsîyatı yapmaları, dar boğaz giderici ve modernize yatırım çalışmalarına girmeleri veya yeni bir yatırım planlamaları oldukça zordur. Özkaynakları yetersiz olduğundan bir finansman kaynağı olarak kullanılmamakta, kredi almaları da hem teminatlar açısından hem de süre olarak imkansız bir tablo çizmektedir. Yukarıdaki madde de bu hususlar açıklanmış, ayrıca ilgili bölümde ayrıntılar verilmiştir. Keza bu işletmelerin yeterince kurumsallaşmamaları, sermaye piyasasından kaynak temin etmelerini de mümkün kılmamaktadır.

4.3. Tehdit ve Fırsatlar

KOBİ'lere yönelik tehditler, değişen rekabet koşullarının ortaya koyduğu küresel ekonomiden kaynaklanmaktadır. Bunlar aşağıda özetle verilmektedir.

- **Dünya ekonomisinin globalleşmesi, sermaye dolaşımının büyümesi ve hızlı sirkülasyona girmesi :**

Bu durum, bir sektör içinde yer alan KOBİ'lerin karşısına bir başka ülkedeki veya ülkelerdeki KOBİ'leri koymaktadır. Ana firma satış ve üretim koşullarını istediği kriterlere göre belirlediği fiyattan şirketlere empoze etmekte, kısacası onları baskılamaktadır. Bu ise rakipleri çoğaltmakta, kâr marjlarını düşürmekte, yaşam alanını daraltmaktadır.

- **Küresel iletişim ve küresel rekabetin artması :**

İletişim ve bilişim teknolojisinin gelişmesi ile üretim, yönetim, pazarlama ve satış kavramları ve uygulamaları olağanüstü bir değişime uğramıştır. Dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir sektördeki hareketleri izlemek ve buna göre strateji ve taktikleri çizmek mümkündür. Bunun için de kalifiye yönetici ve personele ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca bu teknolojinin gereği olan ekipmanları, asgari düzeyde de olsa firma alt yapısını oluşturacak biçimde hazır bulundurmak zorunludur. Küresel rekabet KOBİ'leri yeni tedarik sistemlerini (e-pazarlama) öğrenip, uygulamaya yönlendirmektedir. Bunu yapamayanlar büyük bir "dışlanma" tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır.

- **Ekonomik bloklar ve serbest ticaret bölgeleri yoluyla, ya da gümrük birlikleri biçiminde ortaya çıkan uluslararası ekonomik gelişmeler :**

Ülkeler arasında ortaya çıkan bu anlaşmalar KOBİ'lerin pazarlama perspektifini değiştirmekte, talebin karşılanması veya yön değiştirmesi firmaları etkilemektedir. Örneğin Gümrük Birliği'nin 1995'den sonra ihracatın ve ithalatın kompozisyonunu değiştirmesi tüketici eğilimlerinin ithal mallarına kaymasını getirmiş, böylece tüketim malları üreten KOBİ'lerin fiyat ve kalite anlayışı yeniden biçimlenmiştir.

- **Dünya pazarlarında yeni ekonomik güçlerin ortaya çıkması :**

Burada en önemli faktör Uzakdoğu ülkelerinin durumudur. Japonya ve Güney Kore öncelikli küresel rekabeti körükleyen güçler olarak Pazar

paylarını yeniden belirlerken, son beş yıldan bu yana Çin, Tayvan, Malezya, Tayland, Endonezya gibi ülkeler önemli rakipler olarak görünmektedir. Özellikle Çin hemen her sektöre girmiş, büyük çapta yabancı sermaye yatırımına sahne olmuş, aynı zamanda fason üretici olarak bütün küçük ve orta ölçekli şirketleri etkilemiştir. Bazı orta ölçekli firmalar ürün yelpazesinde Çin mallarını sunmakta, bazı şirketler ise Çin'e fason üretim yaptırmaktadırlar. Bu durum tüm KOBİ'leri etkileyen bir tehdit olarak ortaya çıkmaktadır.

● **Dış rekabette "korumacılık" akımının önem kazanması :**

Özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde ucuz mallara karşı "korumacılık" önlemleri alınmakta, böylece rakiplerin malları saf dışı edilmektedir. Burada çifte standart söz konusudur. Karşı ülkedeki korumacılık tedbirlerini eleştiren bu ülkeler, kendileri söz konusu olunca "serbest ticareti" bir anda rafa kaldırmaktadırlar. Uzun vadede KOBİ'lere karşı bir ambargo niteliği taşıyan bu tedbirler bir tehdit olarak algılanabilir.

KOBİ'lerin fırsatları ise vazgeçilmez temel özelliklerinden gelmektedir ve aşağıda ana başlıklar olarak belirtilmiştir.

- Büyük sanayilerin ve ana şirketlerin fason imalat yaptırabilecekleri kuruluşlar KOBİ niteliğindeki işletmeler olmaktadır.
- Avrupa Birliği'nin KOBİ'ler için şemsiye programları, destekleri ve hibeleri ile kredileri yıldan yıla artarak ülkelere (Türkiye dahil) tahsis edilmektedir. Bunlar çeşitli fonlar olarak KOSGEB ve/veya yatırımcı bankalar kanalıyla KOBİ'lere kullanılmaktadır. Krediler düşük faizli, uzun vadeli yatırım kredileri olarak verilmektedir. Ancak mikro işletmelerin bu fonlardan yararlanması zor görünmektedir. Bu kredilerde şans 50-200 işçi çalıştıran orta ölçekli işletmelerden yana olmaktadır. Bu işletmeler belgelendirilmiş, yatırım ve işletme sermayesi için özkaynak tahsis edebilen, teminat verebilen, ürün yelpazesi geniş kurumsallaşmış firmalardır. Dolayısıyla mevzuatı ve destek-kredi-teşvik kanallarını izleyebilmektedirler. Belirli ölçüde AR-GE alt yapıları vardır ve özgün ürün tasarlayabilme imkanına sahip bulunmaktadır. Yatırımcı bankaların istedikleri kontr-garantileri verebilmektedirler.
- Ayrıca Avrupa Araştırma Alanı Çerçeve Programları ile KOBİ'lere AR-GE projelerinde önemli bir destek fonu ayrılmıştır. Yedinci Çerçeve

Programı'nda bu miktar 3,2 milyar euro civarındadır. Ancak bu projeler için üniversite, KOSGEB ve AB ülkelerinin KOBİ'leri ile işbirliği gerekmektedir. KOBİ'ler ortak çalışma misyonuna sahip olmadıkları ve bu alana yönelik bir kadrolaşma yapmadıkları için fonlardan yararlanamamaktadırlar. Ancak önümüzdeki dönem AR-GE fonları bir fırsat olarak değerlendirilmeli ve KOBİ gündemine alınmalıdır.

- Yeni pazar olanaklarının ortaya çıkması, Doğu Avrupa, Türki Cumhuriyetler, Rusya ve Kuzey Afrika ile geniş çapta ilişkilerin kurulması KOBİ'ler için bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Burada KOSGEB ve Sektörel Dış Ticaret Şirketleri kanalıyla tanıtımlar yapılabilir, fuarlara katılım sağlanır ve dış ofisler açılabilirse, hem teşviklerden yararlanmak hem de yeni pazarlara girmek mümkün gözükmektedir. Üstelik bu ülkelerle ilk kez bir çalışma başlatılmayacak, yalnızca başlamış olan çalışmalar kurumsal hale getirilecektir.

4.4. KOBİ'lerin Rekabet Gücü

KOBİ'ler içinde pek az işletme (toplam işletmelerin %7'si kadar) doğrudan ihracat yapmaktadır. İhracatı kısıtlayan, rekabeti zorlaştıran, makro ve mikro düzeyde bir hayli faktör bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı doğrudan KOBİ nitelikleri ile ilgili olup daha önceki alt bölümlerde ele alınmıştır. Bunlar başlıklar halinde verilirse ;

- Yönetsel,
- Yapısal
- Finansal

olarak belirlenebilir.

Yapılan araştırmalar KOBİ'lerin ihracattan yalnızca %10 oranında pay aldığını ortaya koymaktadır. Bu durum KOBİ'lerin henüz küresel rekabette var olmadıklarını belgelemektedir. İhracat konusu daha sonraki bölümde ele alınacağından burada ayrıntıya girilmemiştir.

5. KOBİ'LERDE KATMA DEĞER, YATIRIM, KREDİ, TEŞVİK VE DESTEKLER

5.1. Katma Değer ve Yatırım

İşletme büyüklükleri esas alınarak yine DİE 2002 GSİS verileriyle ve TÜİK 2002 – 2005 verileriyle imalat sanayii işletmelerinin sayısı, çalışanların sayısı ve katma değer ile her birinin işletmelere göre payları TABLO : 5/1'de verilmiştir.

Tablo : 5/1 KOBİ'ler ile Büyük İşletmelerin Katma Değer Tablosu, İşletmelere Göre Kıyaslaması (2005)

Sanayi Ölçeği	İşletme Sayısı	İşletme Payı (%)	Çalışan Sayısı	Çalışan Payı (%)	Katma Değer (Milyon YTL)	Katma Değer Payı (%)
Küçük Ölçekli (1-49)	286.937	98,3	1.097.967	47,0	12.368,0	14,0
Orta Ölçekli(50-199)	3.212	1,1	352.551	15,0	11.927,0	13,5
KOBİ(1-199)	290.149	99,4	1.450.518	62,0	24.295,0	27,5
Büyük Sanayi (200 +)	1.858	0,6	885.587	38,0	64.051,0	72,5
Toplam imalat Sanayi	292.007	100,0	2.336.105	100,0	88.346,0	100,0

Kaynak : DİE 2002 GSİS tablosunun 2005 yılı için revizyonundan yararlanılarak katma değer hesabı yapılmıştır.

Tablodan görüldüğü gibi KOBİ'ler 290.149 iş yerine sahip bir sanayi işletmeler bütünü oluşturmakta ve istihdamın %62,0'ını gerçekleştirmektedir. Buna karşılık katma değerde ancak %27,5'lik bir paya sahiptir. Büyük işletmeler ise (1858 adet) işletme sayısında %0,6, istihdamdan %38 pay alırken katma değer %72,5'ini yaratmaktadır. Bu durum KOBİ efsanesinin istenilen boyuta bir ekonomik katkı sağlamadığını açık olarak ortaya koymaktadır.

Bu tablo ikinci bir değerlendirmeye tabi tutularak TABLO : 5/2'de işletme büyüklüklerine göre kişi başına katma değer ve tesis başına katma değer göstergeleri verilmiştir.

Tablo : 5/2 KOBİ'ler ve Büyük İşletmelerde İşletme Büyüklüklerine Göre Katma Değer Göstergeleri (2005)

Sanayi Ölçeği	İşletme Sayısı	İşletme Başına Katma Değer (YTL)	Çalışan Sayısı	Çalışan Başına Katma Değer (YTL)
Küçük Ölçekli (1-49)	286.937	43.103,5	1.097.967	11.264,0
Orta Ölçekli (50-199)	3.212	3.713.627,0	352.551	33.830,0
KOBİ(1-199)	290.149	83.732,8	1.450.518	16.749,0
Büyük İşletme (200 +)	1.858	34.473.089,0	885.587	72.326,0
Toplam İmalat Sanayi	292.007	302.547,5	2.336.105	37.817,0

Kaynak : DİE 2002 GSİS tablosunun 2005 yılı için revizyonundan yararlanılarak katma değer hesabı yapılmıştır.

Tablodan görüldüğü üzere 1-49 işçi çalıştıran küçük işletmeler tesis ve çalışan başına oldukça düşük katma değere sahiptir. Orta ölçekli işletmelerde katma değerler tesis başına 2.970.000 USD, kişi başına ise 27.100 USD olmaktadır. Bu değerler büyük işletmelerde yükselmektedir. KOBİ ortalamaları, tesis başına katma değer için 66.990 USD ve çalışan kişi başına ise 13.400 USD olmaktadır. Avrupa ülkeleri ele alındığında bu değerler 4-6 misli bir artış göstermektedir. Buradan KOBİ'lerin genel olarak düşük katma değerli ürünler imal ettikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum KOBİ'lerin fason imalat yaptıklarının da göstergesidir.

TABLO : 3/1'de belirtilen imalat sanayi sektörlerinden işletme sayısı ve istihdam gücü açısından en yoğun sektörler :

- Tekstil, konfeksiyon ve deri ürünleri,
- Gıda, içki ve tütün ürünleri,
- Mobilya üretimi,
- Metal eşya sanayi,
- Makina imalat sanayi

olmaktadır. Bu sektörlerin KOBİ katma değeri içindeki payları TABLO : 5/3'de verilmiştir.

Tablo : 5/3 KOBİ İşletmelerinde Yaratılan Katma Değerin Sektörel Olarak Dağılımı

İmalat Sanayi Sektörü	İşletme sayısı	Çalışan Sayısı	Katma Değer payı (%)
Tekstil, Konfeksiyon, Deri	67.895	514.751	21,9
Gıda, İçki, Tütün Ürünleri	32.316	182.702	17,5
Mobilya	36.227	79.387	6,4
Metal Eşya Üretimi	39.172	95.703	13,3
Ağaç ve Orman Ürünleri	29.975	55.098	8,2
Makina İmalatı	20.531	97.152	16,1
Diğerleri	64.033	425.725	16,6
Toplam	290.149	1.450.518	100,0

Kaynak : MMO KOBİ Komisyonu

Bu tablodan görüleceği gibi altı ana sektör toplam katma değerden %83,4 oranında pay almaktadır. En fazla katma değer, tekstil, konfeksiyon ve deri üretiminde %21,9 yaratılmakta, bunu gıda, içki ve tütün üretimi, makina imalatı ve metal eşya üretimi izlemektedir. Burada özellikle üzerinde durulması gereken nokta, bazı sektörlerde büyük işletmeler egemen olduğundan (petro-kimya ve petrol ürünleri, otomotiv, kimya sanayi vs.) bu bölümün katma değerine girmemesidir.

KOBİ'lerin yatırım durumu ele alındığında öncelikle bazı önemli noktalar üzerinde durmakta yarar vardır :

- Son beş yılın ortalaması ele alındığında, KOBİ 'ler sabit yatırım maliyeti olarak cari fiyatlarla toplam imalat sanayi yatırımlarının %27,3'ünü gerçekleştirmiştir.
- Yine son beş yılda bu yatırımların kaynak yönünden araştırması yapıldığında, finansmanın %38'ini özkaynaklardan, %28'ini kısa vadeli krediler ve geri kalan %34'ünü ise orta/uzun vadeli kredilerden sağlamışlardır. Bu durum yatırımlarda KOBİ'lerin önemli bir dar boğaz içinde olduklarını göstermektedir.
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerde işletme başına düşen yatırım miktarı 60-70 bin USD'yi aşmamaktadır. Bu yatırımların büyük bir bölümü de 50-199 işçi çalıştıran orta ölçekli işletmeler tarafından yapılmıştır. Mikro ölçekteki 1-9 işçi çalıştıran işletmelerde ancak dar boğaz giderme ve/veya yenileme yatırımları yapılmakta (ortalama beş yılda bir), bu yatırımların finansmanı

özsermaye veya kısa vadeli kredilerle karşılanmaktadır. Bu durum "teknolojik yetersizliğin" nedenini ortaya koymaktadır.

• KOBİ'ler özellikle kredi bulmakta büyük zorluk çekmektedirler. KOBİ'ler için tahsis edilmiş krediler, çoğunlukla teminat karşılığı verilmekte veya getirilecek makina veya teçhizata ipotek konulmaktadır. Ayrıca kredinin tahsis edilmesi oldukça uzun zaman almaktadır. Bu durum sabit yatırımların daha kısa sürede ve istenilen büyüklükte yapılmasını önlemektedir. Son yıllarda çeşitli bankaların ayırdıkları KOBİ kaynaklı krediler ise yine orta ölçekli, finansmanı güçlü şirketlere kullanılmaktadır.

İmalat sanayiindeki KOBİ'lerin ve büyük işletmelerin sabit yatırımlarının işletme büyüklüğüne göre dağılımı TABLO : 5/4'de verilmiştir.

Tablo : 5/4 İmalat Sanayiindeki KOBİ'lerde ve Büyük İşletmelerde Sabit Yatırımların Dağılımı

Sanayi Ölçeği	Yatırımın Cinsi	Yatırımın Dağılımı (%)
Küçük Ölçekli(1-49)	Çoğunlukla darboğaz giderme yenileme	6,7
Orta Ölçekli (50-199)	Yenileme, tevsi ve modernizasyon	20,6
KOBİ (1-199)		27,3
Büyük İşletme (200 +)	Yeni yatırım ve tevsi, modernizasyon	72,7
Toplam İmalat Sanayi		100,0

Kaynak : DTM ve DİE istatistiklerinden analizlenerek ve son beş yılın USD olarak ortalama değerleri alınarak bulunmuştur.

5.2. KOBİ'lerde Kredi, Teşvik ve Destekler

Türkiye sanayiinde işletme sayısı ve istihdam gücü yönünden önemli bir yere sahip bulunan küçük ve orta ölçekli işletmeler finansman kaynakları ve kredi kullanımı söz konusu olduğunda olumsuz bir tablo sergilemektedir. KOBİ'lerin toplam banka kredilerinden aldıkları pay tam olarak hesaplanamamıştır. Bu konuda BDDK "2005 Yıllık Raporu" ile "2006 Yılı Kredi Raporu" ayrı ayrı ele alınmış ve iki yıl için bulunan değerler oransal olarak karşılaştırılmıştır.

2005 Yıllık Raporu'nda 70.000 YTL'den az kredilerin toplam kredilerden aldığı pay %24,0'dır. Kredi müşterilerinin %99,42'si 70.000 YTL'nin altında kredi kullanmıştır. 2005 yılında tüketici kredileri %7,9 ve kredi kartları ise

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ (KOBİ'LER)

%10,1'lik bir pay almaktadır. Bu oranlar %24,0'dan düşüldüğünde geriye %6 kalmaktadır. Tüketici kredilerinden gelen pay %4 tahmin edilir ve bu değere eklenirse %10 civarında bir oranın KOBİ'ler tarafında kullanıldığı varsayılabilir.

2006 Yılı Kredi Raporu'nda ise bu limit 90.000 YTL olarak alınmış ve toplam krediler içindeki payı %36,5 olarak verilmiştir. Burada tüketici kredilerinin payı %13,4 ve kredi kartlarının payı %12,1 olarak görülmektedir. Buna göre 90.000 YTL altındaki KOBİ kredileri, bu payların düşmesi ile %11 olarak hesaplanmıştır. İyimser yönde kalınarak bu değer KOBİ kredilerine esas alınmıştır.

Bir kıyaslama yapmak amacıyla, seçilmiş bazı ülkelerle Türkiye'deki KOBİ'lerin toplam kredilerden aldıkları paylar TABLO : 5/5'de sunulmuştur.

Tablo : 5/5 Türkiye KOBİ'leri ile Seçilmiş Ülke KOBİ'lerinin Toplam Kredilerden Aldıkları Paylar (2005)

Ülkeler	KOBİ Kredileri Payı (%)	Vade	Faiz Oranı
ABD	42,0	Uzun	Düşük
Almanya	37,0	Orta	Düşük
Hindistan	19,0	Orta	Normal
Japonya	53,0	Uzun	Düşük
İngiltere	27,9	Orta	Düşük
Güney Kore	49,0	Orta	Düşük
Fransa	50,0	Orta	Normal
İtalya	40,0	Uzun	Düşük
Yunanistan	28,1	Uzun	Normal
Türkiye	11,0	Orta	Normal

Kaynak : EIB Information Bulletin 2006

Bu tablodan görülmektedir ki KOBİ'lerin kullandıkları banka kredilerinin en düşük seviyede olduğu ülke Türkiye'dir. Hindistan'da bile bu oran %19'u bulmaktadır.

Bankaların kaynaklarından KOBİ'lere düşük pay ayırmaları pek çok nedenlere dayanmaktadır.

- Kayıtsız çalışan KOBİ'lerin çok sayıda olması,
- KOBİ'lerin bilanço ve muhasebe kayıtlarının düzensiz olması ve ikinci bir defter tutulması,
- Krediler için KOBİ'lerin istenilen garanti ve teminatları verememesi,

- Çok sayıda ve dağınık yapıda olan küçük işletmelere yönelik kredilerin istihbarat maliyetinin görece yüksek oluşu,
- Geleneksel yapılarının, KOBİ mekanlarını ziyaret eden bankalara güven vermemesi,
- Banka şube ağlarının ve personel sayısının KOBİ kredileri için yetersiz oluşu,
- KOBİ'lerin tedarikçilere ve müşterilerine borçlanmasının daha kolay olması.

Bu durumda KOBİ'lerin desteklenmesi için farklı kredi politikaları gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ancak daha önemlisi, bugüne kadar KOBİ'lere yönelik sağlıklı bir finansman-kredi stratejisinin saptanamamış olmasıdır.

KOBİ'lere yönelik kredi ile ticari ürün ve hizmet veren bankalar ve kredi programları aşağıda verilmiştir.

a) Halk Bankası : esnaf, sanatkar ve KOBİ'lerin kredi ihtiyaçlarının karşılanması için kurulan HALK BANKASI, bu alanda önemli bir deneyime ve geniş bir bayi ağına sahiptir. KOBİ'lere ulaşmak için de portföyünü oldukça geniş tutmaktadır. Uygulanan ekonomik program çerçevesinde yeniden yapılandırma çalışmalarını tamamlayan HALK BANKASI, en hızlı ve disiplinli çalışan kredi kuruluşlarından biridir.

Halk Bankası ve KOSGEB arasında, KOBİ'lere düşük faiz oranları ile kredi imkanı sağlayacak "KOSGEB-HALKBANK KOBİ Ekspres Kredi Protokolü" imzalanmıştır.

KOSGEB-HALKBANK KOBİ Ekspres Kredisi, 3624 sayılı KOSGEB Kanunu'nda tanımlanan imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmeler için, işletme ihtiyacı hammadde ve makina alımı ile ihracat amaçlı kullanılacaktır. İlk 3 ay ödemesiz, 4, 6 ve 8. aylarda üç eşit taksitte ödenecek olan bu kredinin üst limiti 75.000 YTL'dir. Kredinin yıllık faizi ise TEFE+3 olarak saptanmıştır. Bu krediye KKDF ve BSMV uygulanmayacaktır.

Halk bankası ayrıca KOBİ'lere yönelik standart paket hizmetlerini sürdürmektedir.

b) Diğer Ticari Bankalar : Akbank, Alternatifbank ve Vakıfbank da KOBİ'ler için bazı krediler vermektedir.

Ayrıca, AYB (Avrupa Yatırım Bankası) "Sanayi Sektörü III Kredisi" firmalarca gerçekleştirilen yatırımlarda toplam yatırım miktarının en çok %50'si oranında finansman kaynağı olarak kullanılabilir.

c) Küçük İşletmeler için Kredi Programı : AB kaynaklı bu kredi programı, Avrupa İş Merkezleri'nin açıldığı İzmit, Gaziantep ve İzmir kentlerini kapsamaktadır. Bir pilot çalışma şeklinde sürdürülen bu program başarılı olduğu takdirde kapsamı genişletilecektir. Kredi programının toplam bütçesi 25 milyon Euro olup, geri dönen krediler ana bütçeye eklenerek sürekli artan bir fon oluşturulması öngörülmektedir. Burada 1-50 işçi çalıştıran ve maddi varlığı 1 milyon USD'yi aşmayan işletmeler esas alınmaktadır. Kredinin üst limiti işletme başına 30.000 Euro olarak belirlenmiştir.

d) Orta Ölçekli İşletmeler için Kredi Programı : 50-150 işçi çalıştıran ve yıllık cirosu 27 milyon Euro'yu aşmayan işletmeler bu program kapsamına alınmıştır. Program toplam bütçesi 30 milyon Euro olup, tesis başına maksimum limit 250.000 Euro olmaktadır. Sektör kısıtlaması yoktur. AB kaynaklı bir program olup iş geliştirme amaçlı bir KOBİ kredisidir.

Küresel rekabet içinde KOBİ'lerin maliyet-kalite optimizasyonu yaparak, dünya pazarına çıkmaları oldukça zor görünmektedir. Rekabet sürecinde KOBİ'leri;

- Kurumsal stratejiler oluşturmak,
- Teknoloji ve ürün geliştirmek, tasarım yapmak,
- Kalite sistemleri kurmak ve akredite olmak,
- İşlevsel bilgi kaynaklarına ulaşmak,
- Üretimi planlamak, stok ve tedarik sistemlerini maliyeti düşürecek biçimde optimize etmek,
- Dış pazarlara açılmak

sorunlarıyla karşı karşıya kalması kaçınılmazdır. Dolayısıyla KOBİ'lerin işletme bazında, kendi başlarına, bu sorunların üstesinden gelmeleri imkansız olduğundan çeşitli kurumsal desteklerden yararlanmaları kaçınılmazdır. Bu destekler çeşitli alanlara yayılmaktadır.

AB kaynaklı desteklerin yanı sıra, iç kaynaklı teşvikler de mevcuttur. Ancak tüm gayretlere karşın, KOBİ teşvik politikasının yönlendirme kabiliyetini yitirdiği, desteklere ulaşabilen KOBİ sayısının sınırlı kaldığı, uygulama sürecinde ciddi sorunlar yaşandığı ve teşvik sisteminin öngörülenleri gerçekleştiremediği açıkça görülmektedir. TABLO: 5/6'da KOBİ'lere yönelik destekler topluca verilmiştir. Bu tabloda destek ve krediler, desteğin niteliği ve hangi alanlara yapıldığı göz önüne alınarak sınıflandırılmıştır. Burada destek ve kredi veren kurum ve bankalar ayrı ayrı belirtilmiştir (KOSGEB, TTGV, Halk Bankası, DTM gibi)

Tablo : 5/6 KOBİ'lere Yönelik Teşvik ve Destekler

FİNANSMAN DESTEKLERİ	EĞİTİM DESTEKLERİ
Halk Bankası	İktisadi Kalkınma Vakfı
Garanti Bankası	
Akbank	
Vakıfbank	
Eximbak (ihracat kredisi)	TOSYÖV
Türkiye Kalkınma Bankası (TKB)	İGEME
Dünya Bankası	KOSGEB
Kredi Garanti Fonu (KGF) (garanti, kefalet şeklinde)	Milli Prodüktivite Merkezi (MPM)
YATIRIM DESTEKLERİ	DANIŞMANLIK DESTEKLERİ
Hazine Müsteşarlığı	KOSGEB
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)	Hollanda Yönetim İşbirliği Programı (NMCP)
KOSGEB	TOSYÖV
Halk Bankası	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV)
Türkiye Kalkınma Bankası (TKB)	Milli Prodüktivite Merkezi (MPM)
PAZAR DESTEKLERİ	İHRACAT DESTEKLERİ
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)	Türk Standartları Enstitüsü (TSE)
KOSGEB	İGEME
İstanbul Ticaret Odası (İTO)	Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM)
İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV)	KOSGEB
BİLGİ DESTEKLERİ	AR-GE DESTEKLERİ
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)	Türk Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV)
KOSGEB	TÜBİTAK-TEYDEB
Halk Bankası	İGEME
Avrupa Birliği	KOSGEB
İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV)	Dış Ticaret Müsteşarlığı
İGEME	Hazine Müsteşarlığı
TESK	Türk Patent Enstitüsü (TPE)
YARIM KALMIŞ YATIRIMLARIN EKONOMİYE KAZANDIRILMASI	İŞBİRLİĞİ DESTEKLERİ
Hazine Müsteşarlığı	KOSGEB
T. Vakıflar Bankası	İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV)
Türkiye Kalkınma Bankası (TKB)	Serbest Bölgelere destekler
ORTAK KULLANIM ATÖLYELERİ DESTEĞİ	FUAR KATILIM DESTEKLERİ
KOSGEB	İGEME Fuar Destekleri
Bölgesel Kalkınma Enstitüsü (BKE)	Devlet Yardımları
İSTİHDAM DESTEKLERİ	ELEKTRİK ENERJİSİ DESTEĞİ
KOSGEB	Hazine Müsteşarlığı
Dış Ticaret Müsteşarlığı	TEAŞ
İGEME	TEDAŞ

Kaynak : İktisadi Araştırmalar ve Planlama Md. F. Yılmaz, 2003

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ (KOBİ'LER)

Verilen desteklerde, yatırım indirimi, küçük sanayi sitesi yapı kooperatiflerine düşük faizli ve uzun vadeli kredi verilmesi, gümrük vergisi muafiyeti, toplu konut fonu istisnası, KDV, vergi, resim ve harç istisnası, alet-teçhizat, yazılım ve malzeme kredisi, prototip ve deneme üretimi giderleri ile patent giderleri, faydalı model belgesi, endüstriyel tasarım vs. için yapılan harcamaların karşılanması söz konusudur. Ayrıca bunların dışında, yurt dışında mağaza açma ve işletme, marka tanıtım faaliyetleri ile potansiyel dış pazar araştırmalarının desteklenmesi, uluslararası kalite ve çevre belgeleri almaya yönelik harcamaların karşılanması gibi destek unsurları da bulunmaktadır.

KOSGEB destekleri de her yıl kapsam ve niteliği değişerek yürürlüğe girmektedir. Bu da geniş bir alana yayılmış olup yararlanan KOBİ sayısı sınırlıdır.

1997 yılından itibaren uygulama bulan KOBİ yatırımları teşvik belgelerine yönelik krediler yıllara göre TABLO : 5/7'de topluca verilmiştir.

Tablo : 5/7 Yıllara Göre KOBİ Yatırımları Teşvik Belgelerine Tahsis Edilen Yatırım ve İşletme Kredileri

Yıllar	Belge Sayısı (Adet)	Yatırım Kredisi (1000 YTL)	İşletme Kredisi (1000 YTL)	Toplam Kredi (1000 YTL)	Sabit Yatırım (1000 YTL)	İstihdam (Kişi)
1997	1.550	16.358	3.279	19.637	37.376	14.974
1998	1.171	15.577	3.857	19.434	33.189	12.117
1999	1.695	25.637	16.764	42.401	57.978	10.222
2000	1.229	21.685	15.073	36.758	45.073	5.587
2001	246	4.648	3.522	8.170	15.326	674
2002	390	20.272	7.933	28.205	66.321	1.498
2003	467	39.671	10.215	49.886	108.425	2.019
2004	569	57.309	14.608	71.917	165.419	3.205
2005	895	73.946	23.547	97.492	192.518	4.698
2006	927	86.412	25.608	112.020	209.116	5.807
2007 (*)	949	91.327	29.319	120.646	226.123	6.126
Toplam	10.088	452.842	153.725	606.567	1.156.864	66.927

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı

Tablodan görüldüğü üzere 11 yıllık bir dönemde 10.088 teşvik belgesi alınmış, ancak yatırımların %73'ü gerçekleştirilmiştir. Yatırımların büyük bir bölümü tevsî, dar boğaz giderme ve modernizasyon yatırımlarıdır. Ayrıca aşağıdaki analizler yapılarak teşvik ve yatırım durumu değerlendirilmiştir.

- 452.8 milyon YTL (362 milyon USD) yatırım kredisinin fiili olarak %63'ü yani 285 milyon YTL (228 milyon USD)'i kullanılabilmiştir. İşletme kredilerinin ise 153,7 milyon YTL (123 milyon USD) tahsisli kısmının %60'ı olan 92,2 milyon YTL (73,8 milyon USD) bölümü işletmelerce kullanılmıştır.

- Toplam kredi tahsisinin (yatırım + işletme) kullanılmış miktarı ise bu durumda 377,2 milyon YTL veya 301,8 milyon USD olmaktadır.

- Toplam sabit yatırım maliyetinin (1.156,8 milyon YTL) gerçekleşmiş miktarı 693,6 milyon YTL yani 554,9 milyon USD'dir. Fiili istihdam hacmi ise 36.140 kişidir.

- Yukarıdaki değerler esas alındığında;

- Tesis başına yatırım miktarı : 75.350 USD
- Tesis başına toplam kredi : 41.000 USD
- Tesis başına istihdam : 4,9 kişi
- Çalışan başına yatırım miktarı : 15.350 USD

olmaktadır. Bu durumda KOBİ'lerin gerçekten çok küçük yatırımlar yaptıkları, kredi kullanımlarının düşük olduğu ve istihdam hacimlerinin de mikro işletme ölçeği içinde kaldığı görülmektedir. Keza işçi başına yatırım miktarı da 15.000 USD civarında kalmaktadır.

TABLO : 5/7'den görülen diğer önemli bir husus da, 2001 yılından itibaren belge sayısında yani yatırım yapan tesis sayısında ortaya çıkan düşüştür. 2003 yılında toparlanma başlamış ancak krizden önceki düzeye ulaşamamıştır. Yine 2003 yılından itibaren tesis başına yatırım miktarlarının arttığı, fakat istihdamda önemli bir gelişme olmadığı görülmektedir. Bu durum, KOBİ'lere yapılan tüm teşviklerin düşük yoğunlukta kaldığını, ayrıca sınırlı sayıda işletmenin yatırım yapma imkanı bulabildiğini ortaya koymaktadır.

6. KOBİ'LERDE İŞ GÜCÜ POTANSİYELİ, MÜHENDİS İSTİHDAMI VE SORUNLARI

KOBİ'lerde istihdam edilen iş gücü, Bölüm : 3 ve Bölüm : 5'de işletme sayıları ve sektörler itibarıyla ayrı ayrı verilmiştir. TABLO : 3/2'de her bir alt sektör ele alınarak, çalışan sayısı, sektör içinde çalışanların toplamdan aldıkları pay ve işletme başına çalışan sayısı listelenmiştir. TABLO : 5/2 ve TABLO : 5/3'de ise yine sektörel bazda çalışan ve işçi başına katma değer ile sektörel katma değer payı gösterilmiştir. Bu bölümde tekrara girilmeyecek ancak yine toplam çalışan sayısı içinde nitelikli iş gücü, toplam iş gücü ile kıyaslanarak verilecektir. Ayrıca işletme başına nitelikli iş gücü belirtilecektir.

TABLO : 6/1'de başlıca imalat alt sektörlerinde çalışan sayısı, nitelikli iş gücü ve toplam iş gücüne oranı belirtilmiştir.

Tablo: 6/1 Sanayideki KOBİ İşletmelerinde İş Gücü ve Nitelikli İş Gücü, Kıyaslamalar

İmalat Sanayi Sektörleri	İşletme Sayısı	Toplam İşgücü	Nitelikli İşgücü	Nitelikli İşgücü Oranı
Tekstil, Konfeksiyon, Deri	67.895	514.751	117.878	22,9
Gıda, İçki ve Tütün Ürünleri	32.316	182.702	55.724	30,5
Mobilya Üretimi	36.227	79.387	23.895	30,1
Metal Eşya Üretimi	39.172	95.703	34.357	35,9
Ağaç ve Orman Ürünleri	29.975	55.098	10.303	18,7
Makina İmalatı	20.531	97.152	46.730	48,1
Diğerleri	64.033	425.725	100.471	23,6
Toplam	290.149	1.450.518	389.358	26,8

Tablodan görüldüğü gibi nitelikli iş gücü %48,1 ile en yüksek oranda makina imalat sektöründedir. Bunu metal eşya üretimi ile gıda, içki ve tütün ürünleri alt sektörleri izlemektedir. Genel olarak denilebilir ki toplam iş gücünün yaklaşık dörtte biri nitelikli (vasıflı veya kalifiye) çalışanlar olmaktadır. Katma değerden en fazla pay alan tekstil, konfeksiyon sanayi nitelikli iş gücü çalıştırma konusunda son sıralarda bulunmaktadır. Bu sektör iş gücünde ücretler en alt düzeydedir.

Sanayideki KOBİ işletmelerinde çalışan mühendis sayısı kesin olarak bilinmemektedir. Zira bu işletmelerde sürekli bir mühendis sirkülasyonu vardır. Dolayısıyla işletmelerdeki mühendis istihdamı ancak bir alan araştırması çerçevesinde ortaya konulabilmektedir. İMES K. Sanayi Sitesi'nde MMO İstanbul Şubesi tarafından yapılan bir anket çalışmasında tamamı KOBİ olan firmalara ilişkin aşağıdaki sonuçlar alınmıştır.

* Anket yapılan işletme sayısı	: 633
* Anket yapılan işletmelerdeki toplam işçi sayısı	: 6.589
* Anket yapılan işletmelerdeki nitelikli işçi sayısı	: 956
* Anket yapılan işletmelerdeki mühendis sayısı	: 453
* Mühendis / İşletme sayısı	: 0,7
* Mühendis / Toplam çalışan sayısı	: % 6,4
* Mühendis / Nitelikli iş gücü	: % 47,3
* Nitelikli işgücü / Toplam çalışan işçi sayısı	: % 14,5

Görüldüğü gibi mühendis sayısı KOBİ başına çok düşük olup, işletme başına 1 mühendis bile düşmemektedir.

İstanbul Küçük Sanayi Siteleri'ndeki KOBİ'lerde yapılan bu anket sonuçları Türkiye boyutundaki KOBİ'lere uygulanırsa 290.149 işletmede çalışan mühendis sayısının en iyimser yaklaşımla 203.104 olduğu hesaplanabilir. Ancak bu KOBİ'lerde çalışan toplam iş gücü 1.450.518 kişi olup, yine aynı anket sonuçları (%6,4 oranı) uygulanırsa bu kez 92.833 mühendis bulunacaktır. Bu duruma göre Türkiye genelinde "mühendis / işletme sayısı" 0,3 olarak hesaplanmaktadır. KOBİ'lerin büyük bir bölümünün (%96) mikro ölçekte olduğu bilindiğine göre, bu son değer daha gerçekçi bir değer olduğu kabul edilebilir.

Türkiye boyutunda 290.149 adet sanayi işletmesi niteliğindeki KOBİ'lerde 92.833 mühendis çalıştığı kabul edilerek aşağıdaki öngörüler ortaya konulmuştur.

- Sanayi işletmelerinin çoğunda (%90 oranında 261.000 işletme) mühendis istihdam edilmemektedir. Geri kalan işletmelerden 16.000 adedinde yalnızca 1 mühendis çalıştırılmaktadır. 11.000 firmada 2-5 ve geri kalan orta ölçekli 2.149 işletmede ise 5-35 arasında mühendis istihdamı yapılmaktadır.
- Sanayide üretim yapan veya hizmet veren KOBİ'lerden mühendis çalıştıran 29.149 işletme toplam 92.833 mühendis istihdam etmekte ve işletme başına 3 mühendis düşmektedir.

- Sanayi KOBİ'lerinde üretim yapan işletmelerin en yoğun mühendislik hizmeti, makina imalat sanayi, madeni eşya sanayi, otomotiv yan sanayi ve elektrikli cihazlar üretim sanayi alt sektörlerinde verilmektedir. Dolayısıyla mühendis istihdamı da büyük çapta bu sektörlerde yoğunlaşmıştır.

KOBİ'lerde çalışan mühendislerin sorunları ise aşağıda sıralanmıştır.

- KOBİ'lerde çalışan mühendislerin büyük bir bölümü 1-6 yıllık iş deneyimi olan mühendislerdir. Ücretleri düşüktür, teknik bilgi ve yetenekleri yeterli ölçüde değildir. Daha deneyimli olanlar (6-15 yıl) genellikle KOBİ'lerdeki mühendislerin düşük bir miktarını oluşturmaktadır.
- KOBİ'lerde istihdam edilen mühendisler belirli bir alanda ihtisaslaşmamıştır. Üretime, satışa, pazarlamaya, projeye yönelik tüm hizmetleri yapmakta, bazıları üretimde nitelikli bir tezgah operatörü gibi çalışmaktadır. Bu durumda uzun bir süre işletmede kalmamakta ve kısa sürede yeni bir iş alanına geçmektedirler.
- KOBİ'lerde çalışan mühendisler düşük ücretle ve iş güvenliğinden yoksun bir statüde görev yapmaktadırlar. Mesai saatleri, normal iş günü süresinin dışına taşmakta, yaptıkları fazla mesai için ek ücret alamamaktadırlar.
- KOBİ'lerde görev yapan mühendislerin çok büyük bir bölümü, mesleki yönden tatmin olamamakta ve içinde buldukları iş alanını geçici olarak görmektedirler.
- KOBİ'lerde çalışan mühendisler, gerek çalışma saatleri ve gerekse ulaşım sorunları nedeniyle hiçbir sosyal aktiviteye girememekte, kendilerini geliştirememekte, iş yerinin sorunlarına yönelik bir perspektife de sahip olamamaktadırlar. Dolayısıyla ne işletme onlara güven vermekte, ne de onlar işletmeye bilgi ve becerilerini aktarabilmektedirler.
- İşyerlerinde çalışan mühendislerin bu durumu, KOBİ'leri rekabet edebilirliğini sağlayacak teknoloji gelişimini engellemekte, AR-GE ve inovasyon çalışmalarının alt yapısının oluşmasına olanak vermemektedir. Dolayısıyla KOBİ'lerde mühendislik hizmeti verimli, kalitatif, rasyonel ve efektif sonuçlar ortaya çıkaramamaktadır.
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin pek çoğunda sıklıkla rastlanan "kurumsallaşma yetersizliği" özellikle idareci statüsünde çalışan mühendislerin firma sahibi ile ilişkilerinde ciddi sorunlar yaratmakta ve iyi yetişmiş deneyim sahibi mühendislerin bilgi ve deneyimlerini işletmeye yeterince aktarmalarına engel teşkil etmektedir.

7. KOBİ'LERDE İTHALAT VE İHRACAT DURUMU; ÜRETİMDE ÖLÇEK SORUNU, TEKNOLOJİ

Nitelikli eleman istihdam edememeleri, kalite yönetimindeki yetersizlik, finansman sorunları, uluslararası pazara yönelik kalite ve standartta mal üretememeleri, dış ticaret mevzuatına hakim olamamaları, ihracat-yatırım-üretim konularında destek ve teşviklerin iyi kullanılamaması KOBİ'lerin ihracat konusundaki belli başlı dezavantajlarıdır. Ayrıca KOBİ'ler son bir iki yıl hariç ihracatı hedeflememiş, dış pazarlarla ilgili bir çalışmaya da girmemişlerdir. 2006'da yapılan bir ihracat analizi, KOBİ'lerin toplam ihracattaki payının %10 civarında kaldığını ortaya koymaktadır. Diğer ülkelerle bir kıyaslama yapıldığında, çeşitli ülke KOBİ'lerinin ihracattaki payları TABLO : 7/1'de verilmiştir.

Tablo : 7/1 Seçilmiş Ülkelerde KOBİ'lerin İhracat Payları

Ülkeler	İhracattaki Payı (%)	Doğrudan İhracat Payı (%)	Dolaylı İhracat Payı (%)
ABD	33	22	11
Almanya	32	19	13
Danimarka	30	20	10
Fransa	24	13	11
İtalya	30	22	8
Yunanistan	27	17	10
Hindistan	39	20	19
Japonya	38	29	9
İngiltere	24	14	10
Güney Kore	23	13	10

Kaynak : KOBİ'ler ve İhracat, İGEME 2005

Tablodan görüldüğü üzere pek çok ülkede KOBİ'ler doğrudan veya dolaylı olarak önemli oranda ihracat yapmaktadırlar. Hindistan ve Japonya bu konuda önde gelen ülkelerdir.

Dolaylı ihracatta dış ticaret şirketleri devreye girmekte veya ihracatın tamamını ana şirket üstlenmektedir. Keza fason üretimde de dolaylı bir ihracat söz konusudur. Türkiye'de de aynı durum mevcuttur. KOBİ'ler ihracat rakamlarına yansımayan fakat ihracata yönelik üretim ve satış yapmaktadırlar. Özellikle tekstil sektöründe fason üretim yaygın olup

ihracatçı büyük firmalara yapılan bu üretim o şirketin ihracat portföyünde yer almaktadır. Bunun dışında GİSAD, GSD vs. gibi dış ticaret şirketleri aracılığı ile ihracat gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde Türkiye KOBİ'lerinin ihracatının toplam sanayi ihracatı içindeki payının %9-10 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

KOBİ'ler üretim girdileri ile ilgili ithalat yapmaktadırlar. Ancak ithalatın önemli bir kısmı büyük ithalatçılar tarafından yapıldığında veya işletmeler ithal malı ihtiyaçlarını iç pazardan tedarik ettiklerinden, KOBİ ithalatının gerçek rakamını saptamak mümkün olamamaktadır. KOBİ ithalatının toplam ithalat içindeki payının %13 olduğu tahmin edilmektedir. Ancak iç pazardan tedarik edilen malların, tedarik miktarına, fiyatlara ve üretim trendine göre sürekli değiştiği göz önüne alınırsa kesin bir "dolaylı ithalat" oranı belirlemek hatalı olacaktır.

KOBİ'lerde rekabet gücünü sınırlayan faktörlerin başında ölçek sorunu gelmektedir. Sanayide 1-9 işçi çalıştıran mikro ölçekli işletmelerin sayısı çok fazladır ve bu işletmeler maliyet/kalite optimizasyonu yapamamaktadırlar. Küçük ölçekli bir işletmenin dezavantajları aşağıdaki gibi sıralanabilir :

- Bu işletmeler optimal tedarik sistemi kuramamaktadırlar. İthalat yapmaları ve fiyatları düşürmeleri mümkün değildir. Özkaynakları kısıtlı olduğundan hammadde ve yarı mamul stokları minimum seviyededir veya hiç yoktur.
- Konvansiyonel tezgahlarla ve niteliksiz iş gücü ile çalıştıklarından, verimleri düşüktür, takım ve aparat kullanımında sarfiyat fazladır. Dolayısıyla rasyonel bir üretim mümkün değildir.
- Muhasebe ve finansman sistemleri yoktur, işletme sermayeleri düşüktür, yatırım yapma kabiliyetleri minimum seviyededir. Bu nedenle kendilerini yenileyemezler.
- Pazarlama ve satış bilgi ve becerileri kısıtlı olduğundan gerek iç talep ve gerekse dış pazar taleplerini tespit edemezler. Dağıtım sistemleri yoktur. Fason üretimde bile düşük kâr marjına razı olmak zorundadırlar.
- Mühendislik hizmeti minimum düzeydedir. AR-GE ve inovasyon alt yapıları yoktur.

Ölçek bu yapılanmayı mümkün kılmamaktadır.

KOBİ'lerin ölçek sorununu tek başlarına çözmeleri mümkün değildir. Küresel rekabet içinde ayakta kalabilmeleri zordur. Şirket birleşmeleri, satın almalar veya üretimi bırakmalar gündemin başlıca sorunlarıdır.

KOBİ'ler genel olarak teknoloji geliştirememekte, yeni teknolojileri izleyememekte, teknoloji dönüşümü yapmak için çaba ve gayret gösterememektedirler. Ancak ayakta kalabilmeleri de stratejik iş birliği politikalarının konusu olmaları ve hızla bu uygulamalara adapte olmaları zorunludur.

Uluslararası stratejik işbirliği politikalarının önemi, günümüzde oluşan sosyal ve politik gelişmelere bağlı olarak artmaktadır. Pazarların küreselleşmesi, teknolojinin karışık hale gelmesi ve teknolojik değişim hızının yüksek olması bu gelişmelerin başında yer almaktadır. Genel olarak uluslararası iş birliğinin taraflara sağladığı avantajlar :

- Üretimde stratejik birleşmeler,
- Ortak AR-GE çalışmaları,
- Yeniden yapılanma çalışmaları,
- Dağıtım ve pazarlama stratejik bilgileri,
- Risk paylaşımı ve pazara giriş kolaylığı,
- Rekabet üstünlüğü sağlama,
- Kaynakların karşılıklı paylaşımı

Ulusal ve uluslararası pazarda rekabet avantajı sağlayabilmek ve bu avantajları sürekli kılmak isteyen firmaların, rakiplerine göre daha kaliteli ürünü daha kısa zamanda üretebilecek teknolojik dönüşümü yapmaları gerekmektedir. Aksi takdirde özellikle mikro ölçekli KOBİ'lerin yerel pazardaki taleple yetinmeleri ve bunu yüzlerce yeni rakiple paylaşmaları gerekecektir. Bu durum ayakta kalmalarını zorlaştıracaktır.

8. KOBİ'LERDE AR-GE VE İNOVASYONUN YERİ, YABANCI SERMAYE ETKİSİ

Araştırma Geliştirme (AR-GE) faaliyetleri, teknolojik geliştirmenin işlevsel olduğu kadar, ürün geliştirmede de büyük öneme sahiptir. AR-GE alt yapısı olmadan bir işletme ürünlerini küresel rekabete açamaz, rekabet gücü sağlayacak bir ürün yelpazesi gerçekleştiremez. Makina imalat sanayinin bütününe AR-GE yaşamsal bir aşama oluşturmaktadır.

Firmalar, sektörlerinin ve sektörlerindeki konumlarının biçimlendirdiği bir AR-GE proje dizisi oluştururlar. Bu yelpazede, esas olarak üç tip AR-GE faaliyeti eş zamanlı olarak sürdürülür:

- Mevcut üretim süreçlerinin üretkenliğini, kalitesini arttırmak ve maliyetlerini düşürmek üzere yürütülen ve daha çok "geliştirme" olarak adlandırılacak mühendislik yoğun çalışmalar. Bu etkinler her zaman AR-GE tanımına uymasa da, süreç yenilikleri için ana bilgi altyapısını oluştururlar. Bu çalışmalar teknolojik düzey ne olursa olsun birçok işletmede sürdürülür. Önemli olan bu tür çalışmaların AR-GE sistematığı ile hedef seçilerek yapılmasıdır. Bu takdirde bir yenilik kaynağı arşivi olmaktadır.
- Firmanın mevcut ürün yelpazesinde ya da üretim teknolojilerinde yenilikler, uygulamalı AR-GE denilebilecek bir faaliyet dizisiyle yaratılabilir. Projeli çalışma, hedef saptama, yol haritası çıkarma ve zaman planlaması bu grupta yapılır. Uygulamalı AR-GE kurumlaşmış sanayi sektörlerinde yaygın olarak kullanılır.
- Temel bilimsel AR-GE herhangi bir sanayi sektöründe radikal yenilik yapmanın ön koşuludur. Bu kategoride, proje sınırları ve tanımları daha belirsiz, hedefler ve getirilerdeki sınırlar açık değildir. Bu tür faaliyetlerin yoğunluğu firmanın yer aldığı sektöre, konumuna ve genelde ulusal teknoloji kapasitesine bire bir bağlıdır. Bununla firmanın tek başına belirleyici olamayacağını ortaya koymak yerinde olacaktır.

Her ne şekilde olursa olsun sanayi sektöründe teknolojik gelişme AR-GE faaliyetleri ile iç içedir. Eğer bir ülkede AR-GE altyapısı kurulmuş ise, sanayinin rekabet edebilecek boyutlara erişmesi ve yeni ürünleri istenilen kalite ve maliyette ihraç edebilmesi olanaklı görünmektedir. Bu nedenle AR-GE altyapısının kurulması, dolayısıyla firmanın ve/veya sanayinin (ekonominin) GSMH'sinin bir bölümünün buraya aktarılması yaşamsal bir önem taşımaktadır.

AR-GE faaliyetlerinde seçilen hedefler arasında, yeni ürün veya özgün ürünün gerçekleştirilmesi, rekabet gücü ve pazarda süreklilik için zorunludur. Özgün ürün, rekabet edebilmek, uluslararası pazara çıkabilmek ve pazarda kalıcı olabilmek için sanayinin vazgeçilmez bir talebidir. Dolayısıyla özellikle yatırım maliyetleri yüksek sektörlerde, kullanıcı (müşteri) dan gelen talebe, pazarın gereksinimlerine ve rakip ürünlere göre, üstünlük sağlayıp öne geçebilmek için AR-GE faaliyetlerini belirli bir düzeye getirmek önemlidir. Bunun için, maddi kaynakların bu yöne akıtılması ne kadar zorunlu ise nitelikli insan gücünü (mühendis, teknisyen, bilim adamı) seferber etmek de o kadar gereklidir.

Yeni ürünü oluştururken, maliyet faktörü her zaman birinci planda tutulmalıdır. Bu için de tasarım, malzeme maliyetlerini düşürecek bir biçimde yapılmalı ve uygulamada kalite ile bütünleştirilmelidir. Yeni ürün, maliyet-kalite optimizasyonunu pazarla bütünleştiren bir yapıda olmalıdır.

Bir başka konu da inovasyon ve AR-GE'de altyapılarını kurup geliştiren ülkelerin, sürekli gelişmiş ürün ile pazardaki konvansiyonel ürünleri yok etme gerçeğidir. Böylece AR-GE yapan firmalar büyüyecek, pazarın büyük bir bölümünde tekelleşmeyi sağlayacak ve yoğunlaşmayı maksimize edecektir:

- Pazarda Ana firmalar istedikleri fiyatları empoze edebileceklerdir.
- Ulusal pazarlarda yerel üreticiler tamamen ortadan kalkacak, ithal mallar veya monte edilmiş ulusal katma değeri minimize edilmiş ürünler tüketiciyi kendine çekecektir. Tüketici maliyet-kalite optimizasyonunu gerçekleştirmiş mallara yönelecektir.
- Ana firmalar, gelişmekte olan ülkelerin firmalarını taşeron olarak kullanacak, onlara fason üretim yaptıracak ve ürün geliştirmelerini önleyecek kadar kâr marjı tanıyacaktır. Alternatif fason üretim yapan firmalar, büyük bir baskı gücü oluşturacaktır. Merkezdeki firmalara sürekli katma değer transferi yapılacaktır.
- Sanayileşme çevre kirleticisi, kâr marjı düşük, düşük ücretli işçi istihdam eden, katma değeri minimize edilmiş alanlara kayacaktır. Dolayısıyla özgün üründen geçen markalaşma ve patentli ürün sayısı, gelişmekte olan ülkeler aleyhine giderek azalacaktır.
- Güçlü bir sanayileşme, küresel rekabete açık pazar bir ütopya olarak kalacak; teknoloji üretmek mümkün olmayacaktır.
- Bunu önlemek için kendi vizyonunu oluşturan ve öncelikli sektör ve teknolojileri seçen ülkelere ambargo uygulanacaktır.

Bu karanlık tabloyu tersine çevirmek, yeni bir sanayileşme politikası çerçevesinde firmaların yeniden yapılanmasını sağlamaktan geçmektedir. Burada AR-GE çalışmaları ve özgün ürün yaratılması en önemli basamaktır.

Bu genel doğruların dışında KOBİ'ler özel olarak ele alındığında, orta ölçekli firmaların çok az bir bölümü hariç, AR-GE düzeyi düşüktür. AR-GE ve inovasyon altyapısının son derece zayıf olduğu görünmektedir. Burada yapılacak olanlar, KOBİ'lerin gücünü aşan finansman kaynağı gerektirdiğinden, ulusal düzeyde ve güçlü bir AR-GE altyapısı kurmaya yönelik tedbirlerle çözümlenmelidir. Ulusal Araştırma kurumlarının öncülüğünde, yerel ve ulusal düzeyde AR-GE ve inovasyon kurumları (veya kurumu) oluşturulmalıdır. Bunlar yalnızca KOBİ'lere yönelik görev yapmalı ve doğrudan sorumluluk almalıdır. Bu konu ayrı bir Araştırma konusu olduğundan ayrıntıya girilmemiştir.

Türkiye'de sanayiye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, toplam yabancı sermaye yatırımları içinde 2006 yılında %15 bir paya sahip olmuştur. Bunun da önemli bir kısmı ara mal ve tüketim malları üretiminde olmaktadır.

Yabancı sermaye yatırımının KOBİ'lerde etkin olmayacak ölçüde küçük olduğu bilindiğinden, yabancı sermayenin ihracat, katma değer, ücretler, mühendis istihdamı ve AR-GE etkileri de söz konusu değildir. Ancak genel olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yapıldığı ve sektörü etkileyecek ölçüde yoğun olduğu sanayi alanlarında;

- Doğrudan yabancı sermaye yatırımına konu olan tesislerde ihracat miktarının bir miktar arttığı bilinmekte, ancak bu oranın %8'i geçmediği de saptanmaktadır.

Yabancı sermaye dış pazarlara açılmada ve bu pazarlarda küresel rekabete girmede etkin bir güç yaratmamaktadır. Yaratsa bile kalıcı bir "ihracat pazarı" oluşturmamaktadır.

- Yabancı sermaye yatırımlarında ücret artışlarının daha fazla olduğu ve mühendislerin teknik açıdan daha tatmin edici ortam bulabilecekleri yargısı gerçeği yansıtmamaktadır. Hatta bazı alanlarda mühendislik çalışma ve hizmet kapsamı daha da daraltılmaktadır.
- Tesislerde yüksek katma değerli ürünlere yönelik daha gelişmiş teknolojilerin uygulanacağı, kalite-maliyet optimizasyonu sağlanacağı, yönetimin yeniden yapılanacağı genel bir yargı olarak belirlenemez. Keza AR-GE harcamalarının artacağı öngörüsü gerçekleşmemiştir. Zira birçok proje ve bilgi dışarıdan gelmektedir.

9. KOBİ'LERDE FASON ÜRETİM, ANA ŞİRKET VE TAŞERON ŞİRKET İLİŞKİLERİ

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin önemli bir kısmı büyük şirketlere fason üretim yapmakta veya ana firmanın yan sanayi tesisi olarak işlev görmektedir. Özellikle 1-49 işçi çalıştıran küçük işletmelerde bu fonksiyon, önemli ölçüde ana şirket ile taşeron şirket ilişkilerinin çerçevesini çizmektedir. Üretimin niteliği, planlaması, hacmi, stok miktarı, tedarik sisteminin oluşturulması, mamulün kalitesi, satış fiyatı, teslimat süre ve miktarı, bu ilişkiler zinciri içinde belirlenerek, fason üretim yapan şirketi önemli ölçüde ana şirkete bağımlı kılar. Bir anlamda küçük işletmenin, üretim ve satış siparişleri ile sınırlandırılmıştır. Sektörel bazda, üründen ürüne değişimle birlikte hizmet ve mal üretiminde, belgeli veya sözlü olarak iki taraf arasında, süresi belirli veya belirsiz bir anlaşma akdedilmiştir. Bu anlaşma ve ilişkiler zinciri makro-ekonomik politikalarda bir değişiklik olmadığı sürece kesintiye uğramaz. Ama kesin olarak bilinen bir husus, Ana şirketin burada ilişkiler bütünü belirleyici kriterleri koyan taraf olmasıdır. Küçük işletmenin söz ve itiraz hakkı bir yerden sonra işlemez hale gelir. Hatta ana şirketin verdiği yeni programı ve fiyatları kabul etmek zorunda kalır. Yani anlaşma genellikle, ana şirket lehine tek taraflı olarak işler.

Fason Üretim mekanizması veya ana şirket - taşeron şirket ilişkileri, genellikle aşağıdaki kriterler çerçevesinde işleyen bir prosedüre dayanır:

- Taşeron işletme, ana şirketin ürettiği mamulün bir komponentini veya aracın bir bölümünü üretir. Burada üretilecek malın teknik resmi, toleransları, miktarı, teslim süresi ve fiyatı ana şirket tarafından belirlenir. Kâr marjları taşeron şirketin maliyetleri göz önüne alınarak, dar limitler içinde saptanır. Hatta burada ana şirket, taşeronun başka bir firmanın işini alıp almayacağını da empoze edebilir. Bazı alt sektör ve ürün gruplarında hammaddenin veya yarı mamul malzemenin bir kısmı veya tamamı ana şirket tarafından da verilebilir. (Makina imalat, madeni eşya, elektrikli eşya üretimleri alt sektörleri)
- Fason üretimde, ana şirket yaptığı ürünün bir kısmını taşeron şirkete sipariş eder. Burada ürünün kantitatif bir dağılım mekanizması söz konusudur. Büyük bir sipariş alan ana şirket, kendi üretim kapasitesinin yetmezliği durumunda, üç ile beş bazen daha fazla sayıda küçük işletmeyi kendine fason imalatçı olarak bağlar ve büyük bir satış potansiyelini kendi lehine kullanır. Tekstil ve konfeksiyon firmalarında bu yöntem geçerlidir. Veya ana şirket ürünün apre, boyama, paketlenme işlemlerini küçük şirketlere yaptırır. Böylece büyük bir satış kapasitesinin, fiyatları belirleyen ana şirketi ve ona eklenmiş fason çalışan yan (taşeron şirketleri) vardır. Hammaddenin yine

ana şirket tarafından verilebilir. Anlaşma süresi ve şartlar ana şirketçe belirlenir. Kalite kontrolü de genellikle ana şirketin koyduğu kriterler çerçevesinde, taşeron şirket veya ana şirket yapılabilir.

- Uluslararası bir büyük şirket, çeşitli ülkelerdeki yerel veya ulusal firmaları, kendi üretiminin bir bölümünü yapmaya yetkili kılabilir. Ürünün tamamını bu taşeron şirketlere yaptığı, hatta siparişi veren müşteriye teslimatını yaptırır. Ancak "marka" kendisinin dünyaca tanınan markasıdır. Burada fason üretim yapan, belirli bir kâr marjı ile çalışan ürünün yalnızca transit üreticisidir.

Fason üretimin işleyiş biçimlerini ortaya koyduktan sonra, KOBİ'lerin bu tip üretim biçimi ve ihracat ile, AB müzakere sürecinde nasıl bir gelişme göstereceğini de belirtmekte yarar bulunmaktadır.

- KOBİ'lerin fason üretim yapması ve bir ana- taşeron şirket ilişki zincirinde "taşeron" rolüne girmesi uzun vadeli bir bağımlılık ilişkisi doğuracaktır. Firmanın tedarik sisteminden pazarlamaya, üretiminde satışa tüm fonksiyonları bu ilişkiler içinde şekillenecektir. Dolayısıyla bu durum işletmelerin ürün geliştirme ve yenilikçi üretim yapmasını, buna göre de rekabet yapabilme şansını ortadan kaldıracaktır.

- Ana firmanın taşeronu olarak biçimlenen üretim yapılanması, ekonomik ve siyasi etkilere karşı duyarlı bir dalgalanma ve risk içermektedir. Ulusal veya uluslararası bir önemli politik olay, ihracatta bağımlı olunan ülke ile siyasi bir sürtüşme, taşeron durumunu belirleyecektir. Siparişlerin durması veya azalması, alternatif ülke/ işletmecinin devreye girmesini getirecek veya daha düşük satış fiyatları konusunda baskılama artacaktır. Keza ekonomik kriz ve ambargolar da benzeri etkileşimleri ortaya çıkaracaktır. Hazırlıksız yakalanan KOBİ niteliğindeki firmalar olasılıkla bitkisel yaşama girecektir.

- Fason üretim yapan işletme, özgün ürün yapmayan, AR-GE alt yapısını kuramamış, AR-GE yeteneği ve uzman araştırmacı personeli olmayan firma demektir. Bu durum çağdaş üretim yapısına ters bir işletme anlayışını getirecek, kısa dönemde olmasa bile uzun vadede firma mutlak bir açmaza girecektir. Küçük ve orta işletmeleri en büyük açmazı buradadır.

- Fason üretim uzun vadede düşük katma değer ve düşük kâr marjı ile işletmelerin gelişmesini ve kaynak yaratmasını önleyecektir. Modernize olamayan, yatırım yapamayan ve teknolojik gelişmeleri izleyemeyen firmaların vizyonu yoktur. Vizyonsuz bir firma ise ekonomik kararların, ana firma ise ekonomik kararların , ana firma direktiflerinin peşi sıra sürüklenir, empoze edilen fiyatlara razı olur. Sonunda pazarını ve siparişi bir başka firma veya ülkeye kaptırır. Fason çalışmaya dayanan ihracat kalıcı olamaz. Firma katma değer zincirinin son halkasında yer alır.

10. KRİTİK VE SONUÇ

Avrupa'da özellikle küresel rekabetin sanayii büyük ölçüde etkilediği 1980'lerden itibaren ölçek ekonomileri görüşüne alternatif olarak KOBİ'ler benimsenip kabul görmeye başlamıştır. Dünyanın birçok ülkesinde küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin korunması ve geliştirilmesi için bu kesimin gereksinimi olan finansal ve teknolojik destekler veren kuruluşların mevcut olduğu ve KOBİ'lerin yasal düzenlemelerle korunduğu bilinmektedir.

KOBİ'lerin ekonomiye katkıları genel olarak beş ana maddede toplanmıştır.

- a) İstihdam yaratılması,
- b) Esneklik sayesinde yeni durumlara hızlı uyum,
- c) Girişimciliği teşvik,
- d) Butik üretim sayesinde ürün farklılaşması
- e) Büyük işletmelerde yan sanayi olarak çalışma ve fason üretim

Bunlar tek tek ele alındığında, Türkiye KOBİ'leri için bu Araştırma'nın çeşitli bölümlerinde verilen değer ve tespitler ile aşağıdaki sonuçlar özetlenebilir.

- İstihdam yaratılması maddesi ele alındığında, KOBİ'lerin toplam sanayi istihdamının %62'sini sağladığı görülmektedir. Ancak işletme başına işçi sayısı 5 kişiyi geçmemektedir. KOBİ'ler örgütsüz (sendikasız), düşük ücretle çalışmaya koşullu, sosyal güvenceden yoksun bir istihdam alanı olmaktadır. Bazılarında kayıt dışı iş gücü görev yapmakta, çocuk ve genç işçi çalışmakta, işçi sağlığı ve güvenliği bulunmamaktadır. Bu duruma ana şirket (büyük işletme) ve devlet tarafından göz yumulmaktadır. Çalışan iş gücünün büyük işletmeye maliyeti küçük ve orta ölçekli işletmelerin neredeyse bir mislidir. Bu nedenle, küçük işletmelerde ürün maliyetleri içindeki işçilik payı düşüktür ve küçük işletmede fason üretim yaptırmak cazip olmaktadır.

- Esneklikleri nedeniyle yeni durumlara hızlı uyum olgusu, küresel rekabette fazla önem taşımamakta, hızlı uyum olsa da fason üretim bu yeniliklerin gerçekleşmesini önlemektedir. Kaldı ki AR-GE alt yapısının olmaması KOBİ'ler için en büyük dezavantajdır.

- Girişimciliği teşvik, 1-9 işçi çalıştıran mikro ölçekli işletmelerin kurulmasını körüklemekte, bu işletmeler ise yan sanayi ürünleri veya ara mal üretiminde, büyük işletmelere bağımlı kılınmaktadır. Kriz dönemlerinde ve ekonomik çalkantılarda ilk devreden çıkanlar bu tip firmalardır. Çeşitli uzman çevre ve kuruluşlar, bu tür işletmelerde önemli bir finansman kaynağı israfi olduğunu belirtmektedirler. Kar marjlarının düşük olması, yenilenmeyi ve oto finansmanı önlemekte, başlangıçta yatırılan sermaye de hızla erimektedir.
- Ürün farklılaşmasının KOBİ'lerin ayrıcalığı olması da giderek ortadan kalkmaktadır. Küresel rekabet, düşük maliyetli pek çok ürünün ithal edilerek pazara girmesine ve yerli ürünün yerine ikame edilmesine neden olmaktadır. Bu durum KOBİ'lerin geniş bir ürün yelpazesine sahip olmasını önlemektedir.
- Büyük işletmelere ara mal temini ve fason üretim, ana şirket lehine pek çok avantaj getirmekte, büyük işletmeler böylece daha düşük maliyetli, daha yüksek kârlı ürün pazarlamak imkanını bulmaktadırlar. Katma değer KOBİ'lerde yalnızca %27,5'lerde kalması, bu durumun somutlanmasıdır. Keza KOBİ ihracatının %10'u aşmaması, KOBİ'lerin büyük firmalara ve ihracat şirketlerine fason üretim yapmasından kaynaklanmaktadır. Yani KOBİ'ler büyük sermayenin birikimine ve yoğunlaşmasına katkı sağlamaktadırlar. Bu nedenle teşvik ve destekler ile ayakta kalmalarına yardımcı olunmaktadır. Ancak ikame edici başka firmalar veya yatırımlar, alternatif olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak KOBİ'ler küresel rekabetin olağanüstü boyuta eriştiği günümüzde, vazgeçilemeyen işletmelerdir. Hem ucuz ve sosyal güvenliklikten yoksun istihdam depoları hem de büyük işletmelere katma değer transferi yapan firmalar olarak sanayileşmede tekelleşme ve yoğunlaşmaya hizmet etmektedirler. Ancak kalkınma ve refahın geniş kesimlere yaygınlaştırılması açısından bu ölçüde bir işleve sahip değildirlere.

11.KAYNAKLAR

1. Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Avrupa Topluluğu'nda ve Türkiye'de Teşviki, Deniz Şenyurt, TGSD yayını, Ankara, 1995
2. DPT, KOBİ'ler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 2000
3. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), DPT yayını, Ankara 1996
4. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000-2005), DPT yayını, Ankara 2005
5. KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, DPT yayını, Ankara 2004
6. KOBİ'lerin Rekabet Gücünün Geliştirilmesinde E-Tedarik Sistemleri, İTO, yayın no. 5-2000, 2005
7. Türkiye'nin Dahil Olduğu AB Programları ve Fonları, İTO, yayın no. 9-175, 2005
8. İMES Sanayi Sitesi Bilgi ve Anket Sonuçları, MMO İstanbul Şubesi yayını, İstanbul 2005
9. DES Sanayi Sitesi Bilgi ve Anket Sonuçları, MMO İstanbul Şubesi yayını, İstanbul 2005
10. KOBİ Efor Dergisi'nin muhtelif sayıları, 2004 ve 2005
11. Makina İmalat Sanayi Sektör Araştırması, MMO yayını, Yavuz Bayülken, yayın no.2004/359, 2004
12. Agence Europe, çeşitli yıllardaki ajandalar
13. EIB Information Bulletin, çeşitli yıllardaki bültenler
14. Avrupa Topluluğu ve Gümrük Birliği Kapsamında Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, KOSGEB, Aralık 1993
15. Türkiye'de Küçük ve Orta Boy İşletmeler, İktisadi araştırmalar ve planlama Müdürlüğü, Fügen Yılmaz, Aralık 2003
16. KOBİ'lerin Ekonomideki Yeri, Genel Yaklaşım ve Anket Sonuçları Değerlendirmesi, İstanbul 2002
17. KOBİ'lerin Dış Pazarlara Açılmada Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Yrd. Doç. Dr. Özlem İpekgil, Dokuz Eylül Üniversitesi, Tebliğ 2002
18. Orta ve Küçük İşletmelerde İhracata Yönelik Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri , Prof. Dr. Mete Oktay, Doç. Dr. Alican Kavas, TOBB, Ankara 1990
19. Halk Bankası, Akbank, Eximbank tanıtıcı broşürleri
20. Yararlanılan İnternet Siteleri:

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ (KOBİ'LER)

- www.idosb.org.tr
- www.hazine.gov.tr
- www.sanayi.gov.tr
- www.dtm.gov.tr
- www.igeme.gov.tr
- www.ito.org.tr
- www.tubitak.gov.tr
- www.ttg.gov.tr
- www.kosgeb.gov.tr
- www.kobinet.org.tr
- www.mmo.org.tr
- www.tobb.org.tr
- www.tosyov.org.tr
- www.iso.org.tr